

GC-väg Timmernabben- Mönsterås

Arkeologisk förundersökning av två husgrunder 2017

Kronobäck 1:1, Långnäs 1:5, Mönsterås sn, Mönsterås kn, Småland

Nicholas Nilsson, Peter Danielsson

Arkeologisk rapport 2018:03



MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum



GC-väg Timmernabben– Mönsterås

Arkeologisk förundersökning av två husgrunder 2017

Kronobäck 1:1, Långnäs 1:5, Mönsterås sn, Mönsterås kn, Småland

Författare	Nicholas Nilsson, Peter Danielsson
Copyright	Kalmar läns museum 2018
Redaktion	Helena Victor, Stefan Siverud
Kartor	publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

Keywords: Crofts, military residents, house foundations, 18th–19th century.

Due to the Swedish Transport Administration plans to build a walk- and cycle route between Timmernabben and Mönsterås, a preliminary archaeological investigation of two house foundations was carried out by the archaeologists at Kalmar County museum. One of the houses is situated within parts of the Kronobäck property, which includes the remains of a medieval monastery, and the other a little further south at Långnäs. Both houses have once been parts of military ownership – Kronobäck as the home of regiment officers and Långnäs as the home of a sailor.

The house foundation at Kronobäck proved to have been used as a dumping location for stone after its abandonment, which complicated the investigation. The foundation was partially damaged and was missing several of its building stones at the surface. Due to the fact that it had been used as a dumping place, it was also difficult to reach the bottom of the basement which had been a part of the building. It was established that in addition to stone, other debris had also been thrown into the foundation. However, in the northeast corner a bottom could be reached and well-preserved stone walls was documented. The investigation could not establish when the house foundation was built or if it was rebuilt at some time. Nor could the

function of the house be validated through the archaeological investigation. A review of the written material preserved and kept in the War Archives however provided some additional information about the building. The material show that the building was probably built in the 1730s and used over time as a wash-house, bath and laundry room. There is however a possibility that the foundation is older and that it was the superstructure that was newly built on this occasion.

The house foundation at Långnäs proved to be well-preserved with stove cairn and basement. Similar to the foundation at Kronobäck, this house also showed traces of a basement, seen by the preserved walls of stone. A study of existing maps for the area had shown that the house had been part of a small farm. An inspection survey of the surrounding area in the vicinity of the house foundation detected remains which indeed constitute a very well-preserved farm environment. The foundation to a potential economy building, some low cairns and a cultivation terrace was located during the survey. During the archaeological investigation, the museum also received information from some local residents about a length of ownership to the farm, which can be followed back to the 1720s.

Innehåll

Abstract	4
Innehåll	5
Sammanfattning	7
Inledning	9
Topografi och fornlämningsmiljö	11
Kunskapsläget	11
Syfte och frågeställningar	15
Genomförande	16
Resultat och tolkning	17
Kronobäck	17
Tolkning av husgrunden vid Kronobäck	23
Långnäs	23
Torpgrunden	23
Tolkning av husgrunden vid Långnäs	29
Arkivstudie	31
Indelningsverkets historia	31
Överstebostället vid Kronobäck	32
Båtsmanstorpet vid Långnäs	33
Uppfyllande av frågeställningar	34
Åtgärdsförslag	36
Referenser	37
Tekniska och administrativa uppgifter	39
Vad innebär de arkeologiska stegen?	40
Facktermer och ordlista	41
Bilagor	43



Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Sammanfattning

Med anledning av att Trafikverket planerar att bygga en gång- och cykelväg mellan Timmernabben och Mönsterås har en förundersökning av två husgrunder utförts. Den ena husgrunden ligger i den norra delen strax söder om ån vid Kronobäck och den andra lite längre söderut vid Långnäs. Båda dessa husgrunder har en gång varit delar i ägande som varit knutet till det militära indelningsverket, Kronobäck i norr som översteboställe och Långnäs som Båtsmanstorp.

Husgrunden vid Kronobäck visade sig vara använd som stentipp efter dess övergivande vilket försvårade undersökningen. Stengrunden var delvis skadad i ytan där flera syllstenar saknades inom vissa delar. Eftersom grunden använts som stentipp var det också svårt att nå botten av den källare som funnits. Inom en mindre yta nåddes dock en botten och välbevarade stenväggar kunde dokumenteras. Förutom sten hade annat skräp också slängts i husgrunden. Undersökningen kunde inte påvisa när husgrunden tillkommit eller om den byggts om vid något tillfälle. Inte heller kunde funktionen säkerställas. En genomgång av det skriftliga materialet som finns på Krigsarkivet har dock gett information om byggnaden. Källorna visar att byggnaden använts som brygg-, bad- och tvättstuga. Förmodligen har den byggts under 1730-talet. Det finns dock en möjlighet att

grunden funnits tidigare och att den byggts om vid detta tillfälle.

Husgrunden vid Långnäs visade sig vara välbevarad med både spisröse och källare. Även denna källare kunde uppvisa väggar av sten. Husgrunden är resterna av vad som varit bostadshus på en mindre gård. En inventering av områdena runt bostadshuset gjordes i samband med undersökningen och har kunnat påvisa lämningar som bildar en mycket välbevarad torpmiljö. Förutom bostadshuset kunde en ekonomibygnad lokaliseras samt även en brunn, stensträngar, röjningsrösen och åkerhak. Vid undersökningstillfället erhöll Kalmar läns museum information från lokalbefolkningen om en ägolängd till torpet som kan följas tillbaka till 1720-talet. Diskussion med Länsstyrelsen har förts under rapportarbetets gång om att inrikta sig på en särskild undersökning av bostadshuset. Den rapport som kommer att färdigställas efter den undersökningen kommer att vara mer djuplodande angående hela torpmiljön och information knuten till denna.

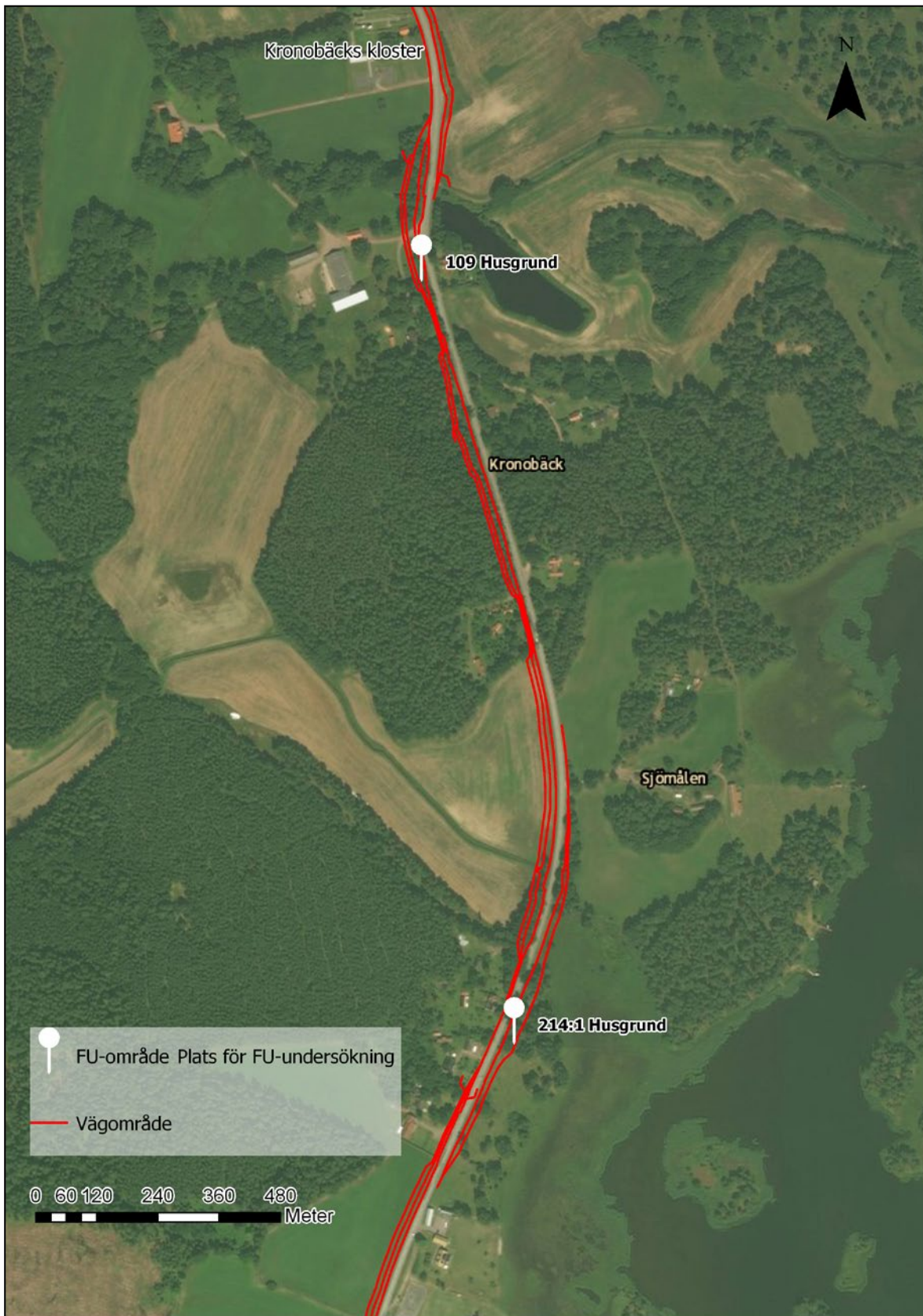
Som fortsatt åtgärd föreslår Kalmar läns museum en särskild undersökning av husgrunden vid Långnäs. Länsstyrelsen beslutar om fortsatta undersökningar.

Inledning

Trafikverket planerar att bygga en gång- och cykelväg mellan Timmernabben och Mönsterås. Vid två platser berör arbetsföretaget husgrunder, den ena vid Kronobäck och den andra vid Långnäs. Husgrunden vid Långnäs är sedan tidigare registrerad som fornlämning, Raä Mönsterås 214:1. Husgrunden vid Kronobäck kan eventuellt vara från sent 1600-tal eller tidigt 1700-tal då ett

hus fanns utmärkt på denna plats på en historisk karta från 1701.

Under sex dagar i september genomförde Museiarkeologi sydost vid Kalmar läns museum en förundersökning av dessa husgrunder efter beslut, 431-4850-2017, fattat av Länsstyrelsen i Kalmar. Uppdragsgivare var Trafikverket.



Figur 1. De två platser som är föremål för arkeologisk förundersökning.

Topografi och fornlämningssmiljö

De två undersökningsområdena ligger precis intill den nuvarande Timmernabbsvägen 627, på dess västra respektive östra sida (fig. 1). Landskapet utgörs till största delen av öppen odlingsmark som bryts av med mindre skogsområden. Huvuddelen av området ligger kring 4–6 m över havet och endast ett fåtal högre höjder återfinns som mindre åkerholmar i landskapet. Området är låglänt och det var först under sen bronsålder/tidig järnålder som området rest sig ur vattnet och blev möjligt att använda.

Inom Mönsterås, respektive Ålem socken finns 43 registrerade torplämningar (fig. 2), varav merparten (40 st) ligger inom Mönsterås socken. Någon torpinventering har inte utförts inom vare sig Mönsterås eller Ålem socken och kunskapen liksom den samlade informationen om torpbebyggelsen, är dock mycket begränsad.

Kunskapsläget

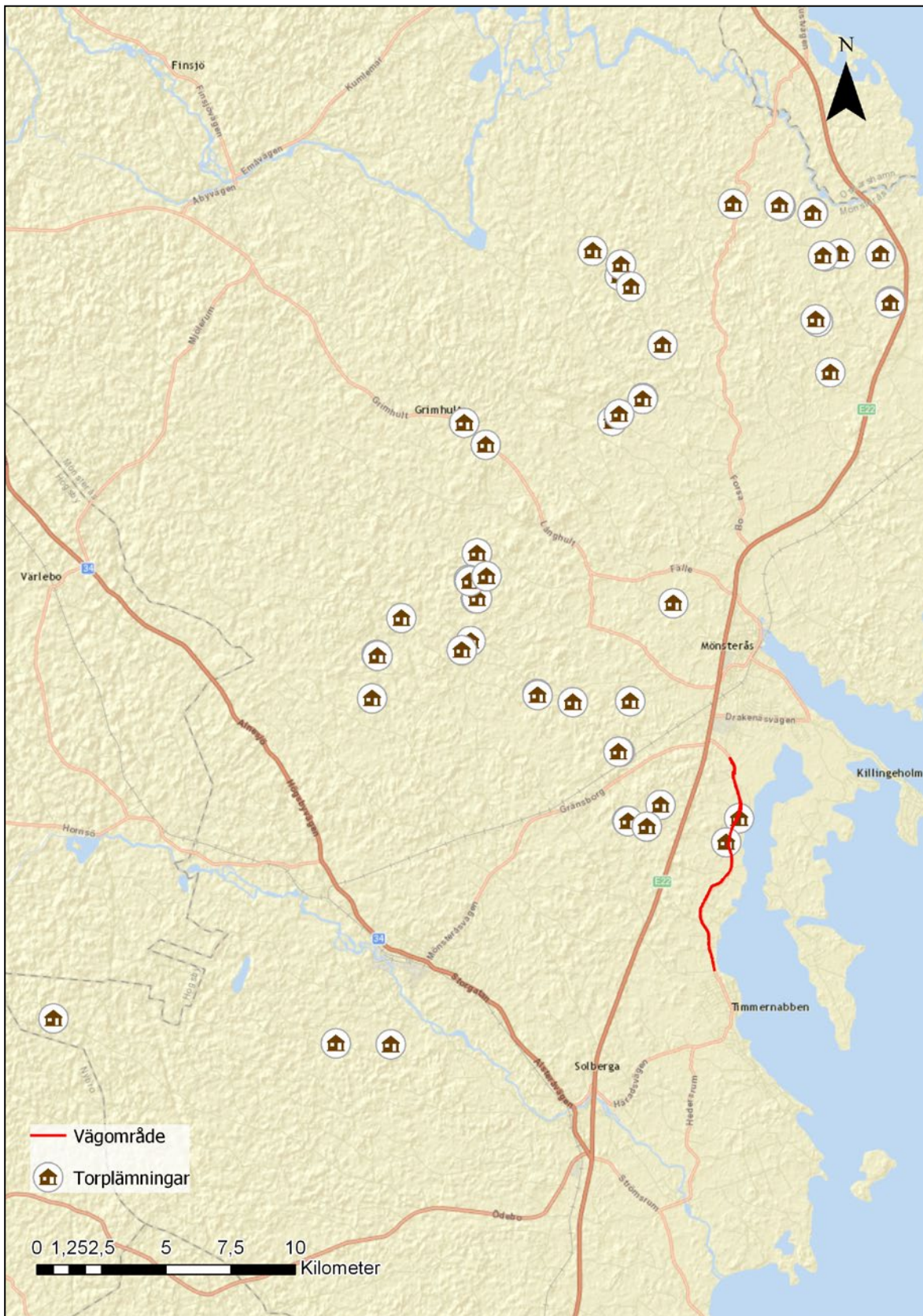
Området som de nu aktuella undersökningsytorna ligger i ingick i den övergripande fornlämningsinventering som genomfördes i slutet av 1970-talet. De flesta lämningar i området som finns med i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS) är resultatet av denna inventering.

Arkeologiska undersökningar som berört torplämningar saknas i stort sett helt inom detta område. De undersökningar som utförts har till största delen berört området kring Kronobäcks klosterruin och då har frågeställningarna främst berört de medeltida lämningarna. Dessa ligger inom samma område som det militära överstebostället, men några direkta frågeställningar till den

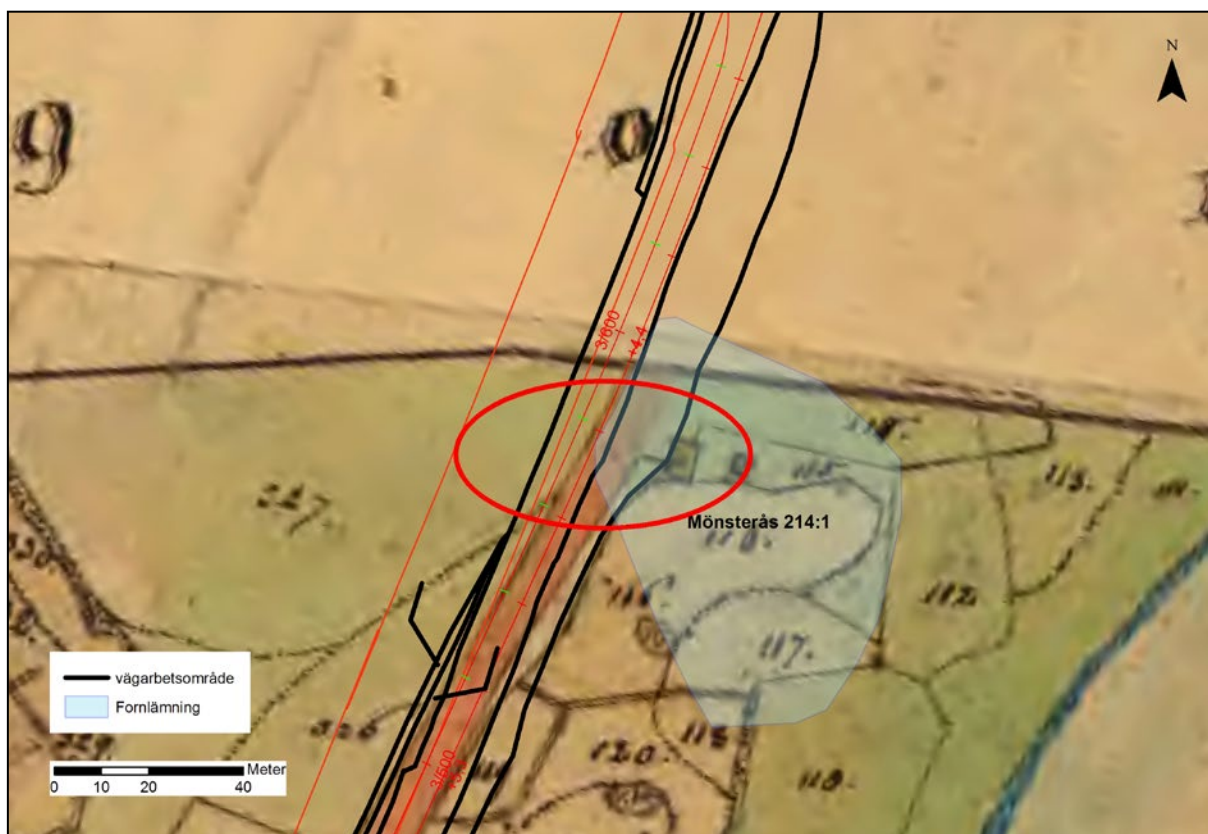
senare perioden för bostället har inte funnits. Det finns därför en kunskapslucka i områdets historia kring den senare historien.

Det militära översteboställets historia börjar 1681 då hela området övergick i Kronans ägo i samband med Karl XI:s reduktion. Den kom att utgöra grundvalen till det militära indelningsverket. De chefer som ingick i Kalmar regemente kom att bruka och bebo överstebostället i Kronobäck långt in på 1800-talet (Danielsson & Samuelsson 1999: 151). Under 1870-talet var tiden som militärt boställe förbi och marken arrenderades ut till olika jordbrukare. Byggnaderna som tillhörde detta komplex var många. År 1717 fanns 23 enskilda byggnader registrerade (Angelin-Holmén m.fl. 2008: 38f). Den husgrund som nu undersökts, i den arkeologiska utredningen benämnd som anläggning nr 109 Nilsson 2017), var med största sannolikhet en av dessa 23 byggnader.

Den andra husgrunden som förundersöktes är registrerad som Mönsterås RAÄ 214:1. Även denna husgrund har ett militärt förflutet men som båtsmanstorp som tillhört Långnäs (fig. 3). I boken *"Till fots, till häst, till sjöss, Jordbrukande militärer i Kalmar län"* från 2006 har Magdalena Jonsson och Peter Danielsson vid Kalmar läns museum tittat närmare på de militära boställena i Kalmar län. För Mönsterås del finns endast ett båtsmanstorp omnämnt för Långnäs. Detta har beteckningen "Långnäs 93" och har ingått i Smålands Båtsmanskompani som i sin tur var en del av 1:a Skeppsregementet (Jonsson & Danielsson 2006:90). Husgrunden är återfunnen på lagaskiftes kartan från 1846.



Figur 2. De registrerade torplämningar som finns inom Mönsterås och Ålem socknar.



Figur 3. Båtsmanstorpet och dess placering (röd markering) på Laga skifteskartan 1846. Undersökningsområdet begränsas av vägarbetsområdet i öster samt fornlämningens begränsningar i norr respektive söder. Den rektifierade kartan är något förskjutet åt öster i förhållande till dagens väg beroende på viss svårighet vid rektifieringen.

Inom området finns sedan tidigare registrerat två husgrunder samt en brunn och en röjd yta, RAÄ Mönsterås 214:1). En av husgrunderna ska, enligt inventeringen som utfördes på 1970-talet, ha spisröse men inte den andra. Den röjda ytan uppges vara 25x10 m (N-S). Den begränsas i N av en 8 m lång stenmur och i Ö-SÖ av en 24 m lång stenmur som mäter 0,2–0,6 m i höjd och är 0,6 m bred (FMIS). Husgrunden med spisröse samt den röjda ytan ligger inom det nu aktuella undersökningsområdet. Den andra husgrunden ligger utanför området.

Inom det arkeologiska forskningsfältet var länge intresset för torpen, de obesuttnas liv och materiella kultur förhållandevis begränsat. Före 2005 var arkeologiska undersökningar av torp och

andra platser som kan relateras till de obesuttna under tidigmodern och modern tid (1600–1900) ovanliga. Kunskapsöversikter som fanns att tillgå om torpen och de människor som levde på utmarkerna härrörde därför, med några få undantag, främst från torpinventeringar genomförda av hembygdsföreningar och eldsjälur (för undantag se t ex Elgeskog 1945). Trots att det idag finns ett ökande intresse för dessa historier ur ett politiskt, ekonomiskt och landskapshistoriskt perspektiv är de arkeologiska bidragen till forskningen ännu jämförelsevis få (se t ex Dutra & Hennius 2005; Andersson 2007; Anglert & Knarrström 2007).

Boken *Torpens arkeologi*, utgiven 2005 med Stig Welinder som redaktör, framstår fortfarande som det mest tongivande bidraget till forskningen. I

boken reflekterar flera av författarna kring frågan om vilken kunskap arkeologi kan tillföra forskningen om torpbebyggelsen och de obesuttna. Lena Beronius Jörpeland och Annica Ramström hävdar i sitt bidrag till boken att man med hjälp av arkeologin kan skriva en annan historia än den som kan utläsas ur det skriftliga källmaterialet. Arkeologins styrka är förmågan att presentera syntetiserande tolkningar av olika typer av källmaterial (Beronius Jörpeland & Ramström 2005:155). I flera av artiklarna betonas också vikten av välavvägda frågeställningar och metoder för att det arkeologiska kunskapsvärdet ska kunna utnyttjas till fullo.

På senare tid har det blivit allt mer vanligt att lämningar från tidigmodern och modern tid berörs av olika typer av markexploatering och därmed blir föremål för arkeologiska undersökningar. Detta beror kanske till viss del på att fornlämningsbegreppet är utökat till att omfatta lämningar som, förutom att uppfylla kraven för fast fornlämning, är tillkomna före år 1850. I och med detta finns numera ett antal arkeologiska rapporter från un-

dersökningar av torp och torpbebyggelse att tillgå (t ex Emanuelsson 2009; Åstrand & Nilsson 2010; Karlenby 2015; Jonsson 2016).

I Kalmar län har endast ett fåtal arkeologiska undersökningar genomförts där fornminnesregistrerade torplämningar eller torpbebyggelse kommit att påverkas av exploatering. Därmed finns en stor kunskapslucka att fylla.

Forskning om de militära boställena bedrivs runt om i landet på olika sätt. I sammanhanget kan nämnas en artikel av Olle Cederlöf, "Indelningsverkets militära torp och boställen", där han översiktligt beskriver dessa platser (Cederlöf 1976). Nämnas bör också Göran Ulvängs publikation "Indelningsverkets militära boställen – vad vet vi egentligen" i vilken han problematiserar kunskapen om de militära boställena (Ulväng 2002). Liksom torpen har dessa undersökts ytterst lite arkeologiskt och inom Kalmar län finns inga arkeologiskt undersökta boställen knutna till militären.

Syfte och frågeställningar

Förundersökningen syftar enligt förfrågningssunderlaget till att förse Länsstyrelsen med ett fördjupat kunskapsunderlag inför prövning av arbetsföretaget enligt 2 kap 12 § KML. Efter förundersökningen skall det vara möjligt att avgränsa fornlämningarna så att det inte råder någon tvekan om vilka fornlämningar som berörs/inte berörs av planerad exploatering. Vidare skall fornlämningarnas art och innehåll beskrivas med hänsyn till fornlämningens antikvariska bevarandevärde samt dess pedagogiska och vetenskapliga potential.

Eftersom förundersökningen utförs som ett led i borttagandet har Länsstyrelsen angett att ambitionsnivån skall vara hög. Syftet är då att fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, datering, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet.

Museiarkeologi sydost föreslog med utgångspunkt i det ovan nämnda att mer preciserade frågeställningar skulle utgöra en riktlinje för undersökningen. Frågorna är mer av slutundersökningskaraktär, men är viktiga att tänka på redan i detta skede. Det är viktigt att påpeka att alla dessa frågor därför inte avsågs kunna besvaras inom denna förundersökning utan kommer att behöva större ytor för att kunna ges svar på t. ex. vid en eventuell slutundersökning.

Datering och kronologi

- När etablerades torpmiljöerna?
- Genomgår bebyggelsen förändringar över tid?

Ägande och brukande

- Vem/vilka har ägt och/eller brukat platsen och bebyggelsen?
- Bebyggelsens sociala status?

Torpmiljön i ett mikroperspektiv: rumslig organisation och struktur

- Hur ser bebyggelsestrukturen ut och hur är de olika torpmiljöerna rumsligt organiserade (antal byggnader, inre organisation, rörelsemönster)?
- Vilka funktioner har byggnaderna eller konstruktionerna haft (bostadshus, ekonomibyggnader, hantverk)?
- Vilken information kan vi få om de kulturväxter som använts på platsen genom det arkeologiska materialet?
- Vilka odlingsstrukturer kan vi se?
- Går det att spåra likheter och skillnader mellan de två olika torpmiljöerna genom den materiella kulturen?

Torpen/torpmiljöerna i ett makroperspektiv:

- Hur förhåller sig den materiella kulturen i torpmiljöerna till den från samma tid i urbana miljöer, t.ex. kv. Gesällen i Kalmar?

Genomförande

Undersökningen av de två husgrunderna utfördes metodiskt på i stort sett samma sätt. Innan undersökning fotograferades lämningarna översiktligt. Med hjälp av en liten bandgrävmaskin schaktades vissa områden intill husgrunderna för att skapa en bättre bild av lämningarna samt för vidare undersökning genom handgrävning. Kontinuerligt mättes lämningar och fynd in med GPS och dokumenterades med arbetsflödet IDA. Fotografering skedde också fortlöpande av de undersökta ytorna.

Vid Kronobäck visade det sig att husgrunden som haft en källare var fylld med stora stenar och maskinen fick där hjälpa till med att ta bort delar av dessa för att vi överhuvudtaget skulle kunna hitta en botten på källaren. Ett liknande tillvägagångssätt användes även vid husgrunden vid Långnäs som dock hade en mindre källare.

Efter avslutad undersökning återfylldes de delar som schaktats upp. Vid Långnäs lades också en fiberduk i botten av de schakten som grävdes i husgrunden så att det skulle bli lättare att återfinna de undersökta nivåerna vid en eventuell fortsättning i form av en särskild arkeologisk undersökning.

För att få bättre överblick och ökad förståelse för landskapsbilden kring Långnäs gjordes också en inventering av de lämningar som bedömdes tillhörda torpmiljön men som låg utanför exploateringsområdet. Dessa mättes in med GPS, beskrevs samt fotograferades.

I samband med fältundersökningen anordnades också en informationskväll vid Kronobäcks klosteruin där resultaten från undersökningen presenterades för allmänheten. Vid denna informationskväll presenterade också Peter Danielsson, militärhistoriker vid Kalmar läns museum, hur de båda militära boställena kommit till och använts. Ett trettiotal besökare deltog. De som hade möjlighet bjöds att komma ut och besöka oss i fält för att då få se den husgrund som då återstod, Båtsmanstorpet vid Långnäs.

Arkivstudier av de tillsynsprotokoll som upprättades vid ägarbyte har också utförts. Det arkivmaterial som fanns att tillgå från Krigsarkivet beställdes och har studerats av Peter Danielsson.

Resultat och tolkning

I det följande kommer resultatet av undersökningen av de två husgrunderna att presenteras. Denna genomgång sker med början i norr med husgrunden vid Kronobäck och följs därefter av husgrunden vid Långnäs.

Kronobäck

Endast en del av husgrunden var synlig före undersökningen och det var framför allt den östra delen av grunden som syntes även om man kunde ana ett eventuellt hörn i nordöst samt en ingång till källaren i syd (fig. 4).

En del av husgrundens västra syll påträffades under utredningen. Syllen bestod av ca 0,5–0,25 meter stora stenar. Syllen var ojämnt bevarad beroende på vilken vägg den representerar. Bäst bevarad var den i östra delen (fig. 5).

Ett område runt den norra gaveln, östra långsidan samt kring källaringången i söder schaktades och rensades för hand. Framför allt i den södra delen kunde maskinen inte användas då den sten som låg där var för stora för att det skulle vara möjligt att komma in med en skopa. Ett mindre schakt grävdes strax norr om husgrunden för att klargöra eventuella lämningar utanför huskroppen (fig. 6).

På utsidan respektive insidan av husgrunden kunde olika lämningar påvisas (fig. 7). Utanför den norra gaveln framkom en rännliknande lämning, K209. Den var ca 1,45 m lång och 0,9 m bred och låg mitt på gaveln.

På den östra sidan av husets långsida framkom en stenpackning, K207, som utgjordes av större och



Figur 4. Husgrund 109 innan påbörjad undersökning. Foto från väster respektive söder. Skalstocken är två meter lång. Foto: KLM.

mindre sten, ca 0,5–0,15 m stora. Stenarna låg samlade längs med husgrundens utsida och föreföll att fortsätta längs med hela sidan. Ett djupare schakt, K211, grävdes i den. Syftet var att försöka spåra en ev. entré mitt på husets långsida och fundament till denna samt att få klarhet i stenpackningens konstruktion, funktion och fyllning. Stenarna låg förhållandevis löst packade. I östra kanten framkom ett jordfast större stenblock som också tycktes utgöra en avgränsning för stenpackningen. Det var svårt att hitta en riktig botten på stenlagret men på ca 0,9 m djup blev lagret sandi-



Figur 5. Källaren under utgrävning. På bilden syns tydligt att syllen var ojämnt bevarad i den övre delen och att den var bäst bevarad i den östra delen. Foto från sydväst. Foto: KLM.

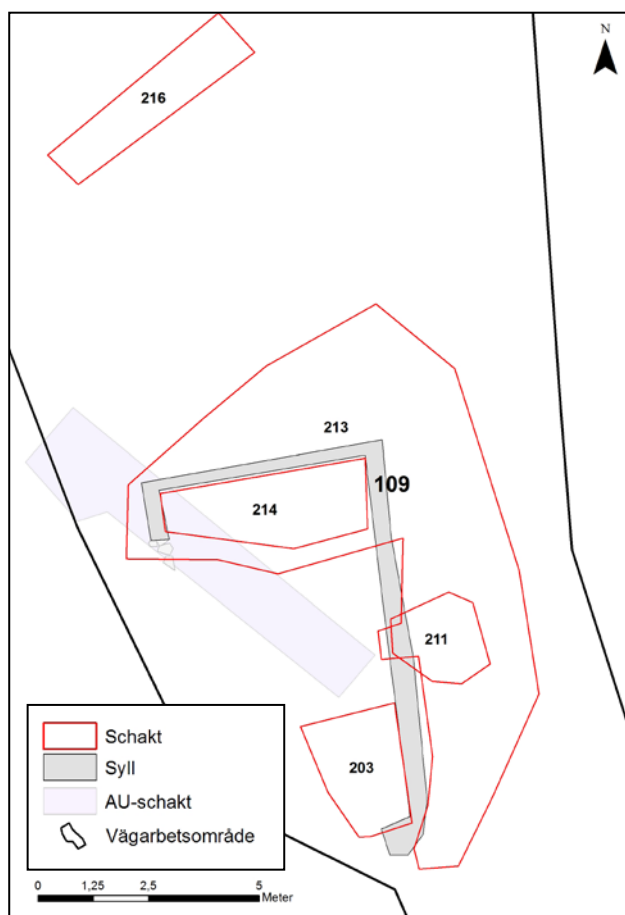
gare och mer inslag av naturlig sten påträffades. Inga daterande fynd kunde beläggas, endast små inslag av tunt fönsterglas och små bitar tegel.

Husgrundens södra del var svårare att hitta en tydlig begränsning på. På denna sida har ingången till källaren funnits, vilket markeras av större sten, K200, vilka troligtvis ingått i konstruktionen till ingången. Husgrundens syllsten var svåra att följa när de större stenarna vidtog. Vägarbetsområdet smalnar också av i denna del vilket innebär att en del av husets gavel delvis kom att ligga utanför arbetsområdet. Av de stenar som kunde rensas fram kan man ana att de bildat en tratt-liknande konstruktion som lett in till källarens dörr. Vid rensning vid dessa stenar påträffades ett fynd

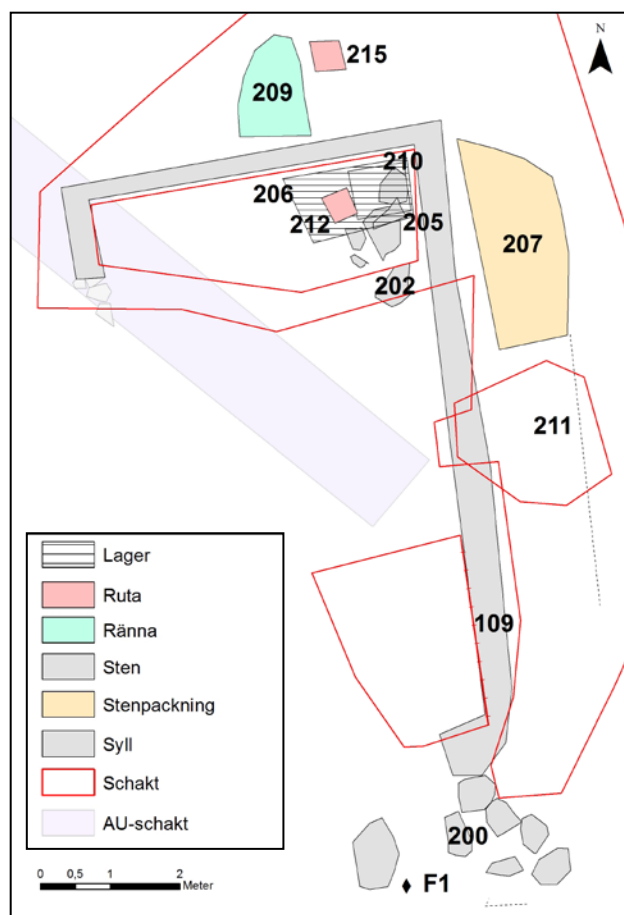
i form av en del av ett gångjärn, F1 (fig. 8). I övrigt kunde inga fynd beläggas i detta område.

Två schakt grävdes på insidan av stensyllen, ett i den norra delen, K214, och ett i den södra, K203.

Schakt 214 var ett djupschakt i källarens nordöstra del. Fyllningen bestod av matjord och mycket sten, 1,8–0,2 meter stora. I fyllningen kunde bitvis iaktas olika lager av nedslängt material t.ex. sten, K202, men också trä, K206, 210. Källarens botten uppnåddes på 1,6 meters djup. Stenlagret K202 misstänktes till en början vara en del av ett golv men det visade sig vara en del av utfyllnadssten eftersom det under stenen hittades krossat fönsterglas och murbruksrester (fig. 9 och 10).



Figur 6. Undersökningsområdet vid Kronobäck med de delar av husgrunden som togs fram i förhållande till de upptagna schakten.



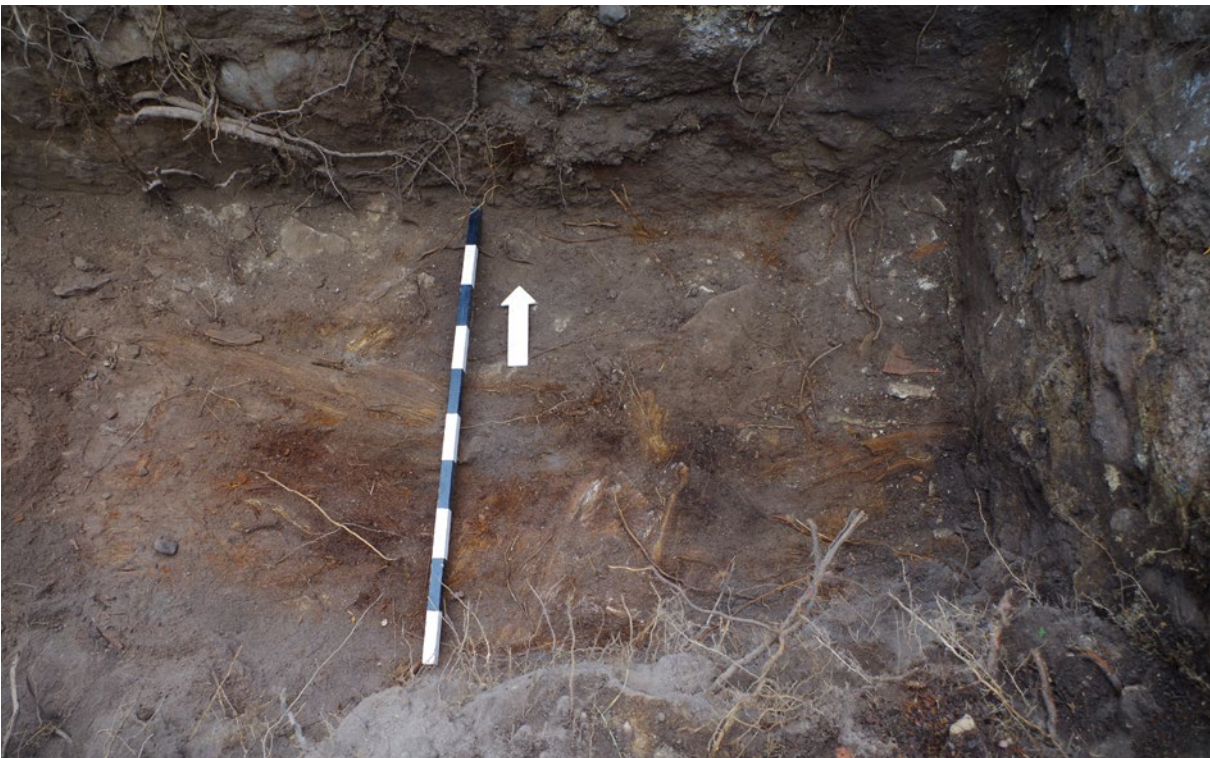
Figur 7. De påträffade lämningarna innanför och utanför husgrunden.



Figur 8. Fynd F1, Gångjärn.
Foto: KLM.



Figur 9. Stenlagret K26 efter framrensning. Foto från väster. Skalstocken är två meter lång. Foto: KLM.



Figur 10. Trälager K206. Foto från söder. Foto: KLM.



Figur 11. Del av källarens väggar efter att botten nåtts. Foto från söder. Foto: KLM.

I botten av källaren i det som förmodades vara golvnivån grävdes en kvartsruta, 212. Denna var kraftigt packad i toppen och verkade delvis innehålla kalkbruk och i botten kom gulaktigt morängrus. Endast en liten yta av källarens botten kunde friläggas på grund av att det låg så mycket sten i fyllningen. När botten nåtts i den nordöstra delen kunde dock källarväggarna tydligt ses (fig. 11).

I gaveln på den norra sidan kunde en konstruktionsdetalj ses i källarväggen. Denna bestod av en glugg vilken syntes genom att sten placerats för att skapa en öppning. Denna konstruktion ligger precis söder om K209, den rännliknande mörkfärgning som nämnts tidigare. Gluggen i väggen har tolkats att ha med K209 att göra då de tillsammans bildar ett nedkast i källaren (fig. 12).

Schakt 203 låg i källarens sydöstra hörn och här kunde tydliga murar dokumenteras. Fyllningen i schaktet bestod av matjord med kraftig inbland-



Figur 12. Stenkonstruktion i gaveln av källarväggen. I ytan i ovkant anas den mörkfärgning, K209, som var en ränna ned till källargluggen. Skalstocken är två meter lång. Foto från söder. Foto: KLM.



Figur 13. Del av källarväggen i schakt 214. I den främre delen av bilden syns delar av de stora stenar som låg i källarens botten. Skalstocken är två meter lång. Foto från väster. Foto: KLM.

ning av större sten. Vid 1,08 m djup avslutades undersökningen då karaktären var mycket lik det som framkommit tidigare i schakt 214, samt att det låg mycket stora stenar i botten. Här grävdes alltså inte källaren till botten. Inga fynd påträffades. Även här kunde källarens väggar friläggas ned till den nivå där grävarbetet stoppades (fig. 13).

Genom de två schakt som grävdes inne i källaren kunde det konstateras att källaren använts som stentipp och allmän tipp av material. Mycket stora stenar låg i fyllningen tillsammans med trä, glas mm.

Fyndmaterialet var mycket sparsamt överlag på platsen. I toppen, vid rensning intill syllen i nordöst påträffades enstaka skärvor av keramik och porslin. Bitarna var små och samtliga kunde knytas till 1900-tal. I övrigt framkom inga date-

rande fynd som kunde ge husgrunden en äldre datering.

En kvartsruta, K215, grävdes utanför husgrunden strax norr om dess norra gavel och intill K209, rännan. Rutan grävdes efter att torven avlägsnats med maskin. Fyllningen bestod av ljus sand med inslag av småsten och rötter. Inga fynd kunde iakttas. Steril nivå nåddes efter 0,1 meter.

Ett schakt togs upp ca sex meter norr om husgrunden. Syftet var att se om det kunde finnas andra avsatta lämningar uppe på den höjd där husgrunden ligger. Schaktet var ca 6x1 meter stort och 0,15 meter djupt. Matjordslager med inslag av sten och rötter, var knappt 0,10 m djupt. Under detta vidtog morän tämligen snabbt som bestod av grov rödbrun sand med en del större sten. Inga fynd eller anläggningar kunde påvisas.

Tolkning av husgrunden vid Kronobäck

Undersökningen av husgrunden visar att syllstenarna som utgjort husgrunden bitvis tagits bort vid husgrundens övergivande. På de ställen där det gick att komma ned till källarens botten uppvisades välbevarade murar som tydligt visade källarens väggar och dess uppbyggnad. Källaren har fyllts med stora stenar och annat skräpmaterial då överbyggnaden revs och huset övergavs. Några fynd som kan ge en indikation på ett längre användande kunde inte dokumenteras i de lager som kunde återfinnas inom den del som utgjort källaren.

Den ränna, K209, som påträffades utanför gaveln i norr, tillsammans med den gluggliknande konstruktionen som kunde iaktas i källarens vägg visar att huset haft ett nedkast till källaren utifrån.

Den stenpackning, K207, som återfanns på husgrundens östra sida och som förefaller fortsätta längs hela långsidan är troligen någon form av dränering till huset. Inget som kan datera denna konstruktion kunde påträffas vid undersökningen.

I den södra delen av huset kunde en stenkonstruktion, K200, beläggas vilken varit knuten till ingången till källaren. Själva huset har legat på en höjd och på den södra sidan sluttar det nedåt och där har källaringången varit belägen. Någon annan ingång än denna kunde inte beläggas arkeologiskt. En ingång till husets marknivådel har dock sannolikt funnits.

Långnäs

Den berörda lämningen vid Långnäs bestod av en husgrund som varit bostadshus på den gård som legat här. Inom ramen för undersökningen genomfördes en inventering av de andra lämningar som fortfarande går att se i området och som utgjort delar av denna gård (fig. 14).

Inventeringen visade tydligt att bostadshuset legat i den västra delen av gården och att ekonomibyggnad och odling legat öster och sydost därom.

De olika delar som kunde dokumenteras ger en mycket bra bild av gårdens organisation eftersom så många olika delar kunde fastställas t.ex. brunn, ekonomibyggnad, odling mm (fig. 15).

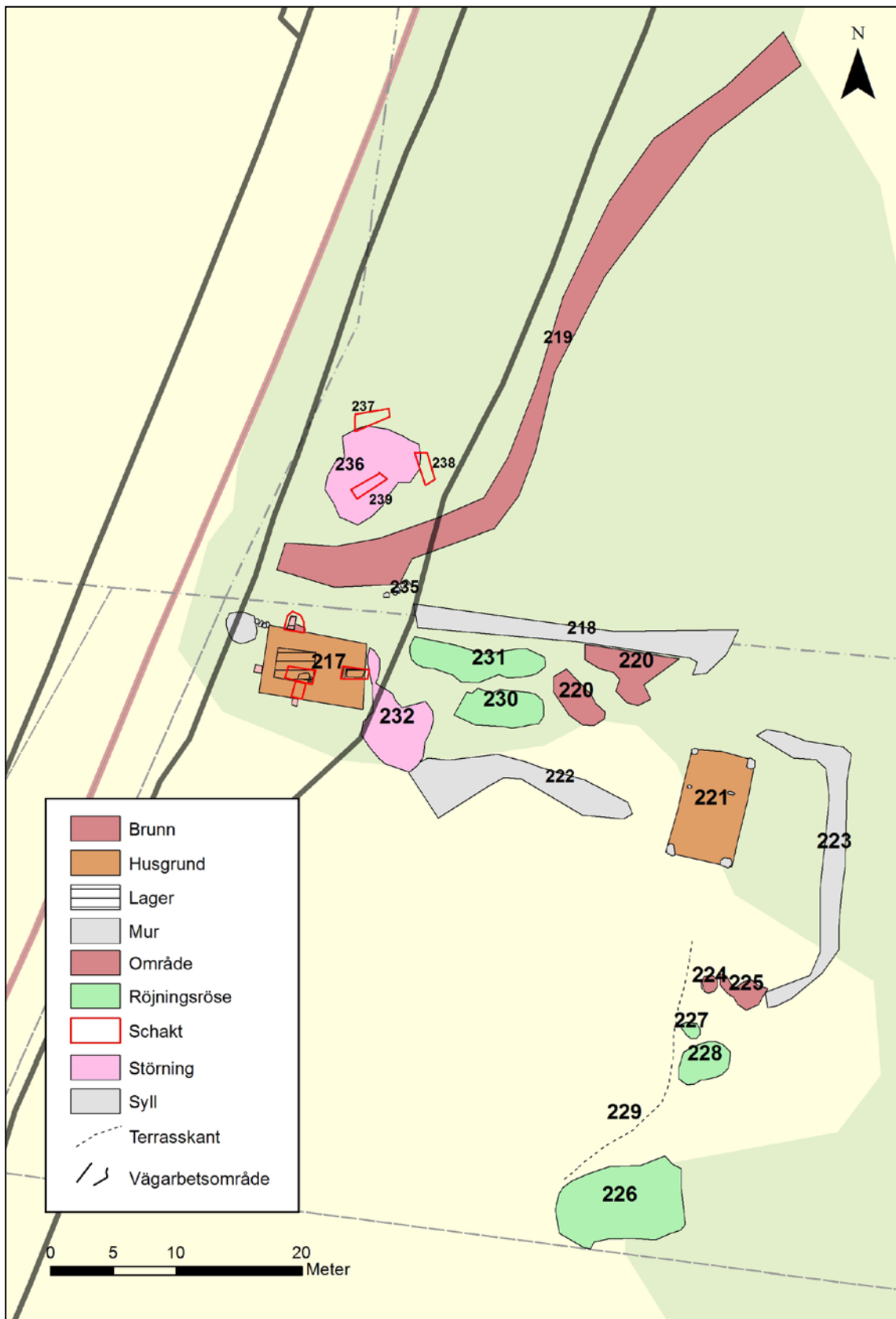
Torpgrunden

Som nänts ovan låg husgrunden till det forna båtsmanstorpet inom den del som kommer att beröras av exploateringen. Grunden bestod av en kantsyll av ca 0,3–0,4 meter stora stenar. Syllen är välldagd och mycket tydlig. Hörnstenarna var något större än de övriga stenarna. I den västra delen finns en källare och strax öster om denna ligger spisröset. Spisen är utrasad och bildar en kulle i husets östra del. En bevarad del av spisen kunde ses i den östra delen vilket skapade ett litet boutrymme mot den östra husgaveln. Inne i huset fanns en stor fördjupning vilket en gång utgjort en källare i huset (fig. 16).

Vid undersökningen grävdes fyra schakt med koppling till husgrunden. Ett schakt låg i den del som utgjorde källaren, det andra vid spisröset, det tredje över den södra syllstensraden och det fjärde vid den norra syllstensraden (fig. 17). Husgrunden var 8,1 x 5,3 meter stor. Källaren som låg inne i husgrunden var 3 x 2,4 meter stor och var ca 1,2 meter djup.

I källaren, K240, grävdes ett schakt, 247, i stort sett för hand. Viss hjälp av maskin fick nyttjas när större sten och jord var tvunget att avlägsnas från området. Övre lager i källaren bestod av multnade löv, sten, tegel, glasskärvor och flaskor av olika slag. Fördjupningen har genom årens lopp använts som skräphög. I massorna hittades också ett 5-öres mynt från 1953 och resterna av en trehjulning från 50–60-tal. Det övre lagret bestod av recent avfall (240) ner till 0,75m.

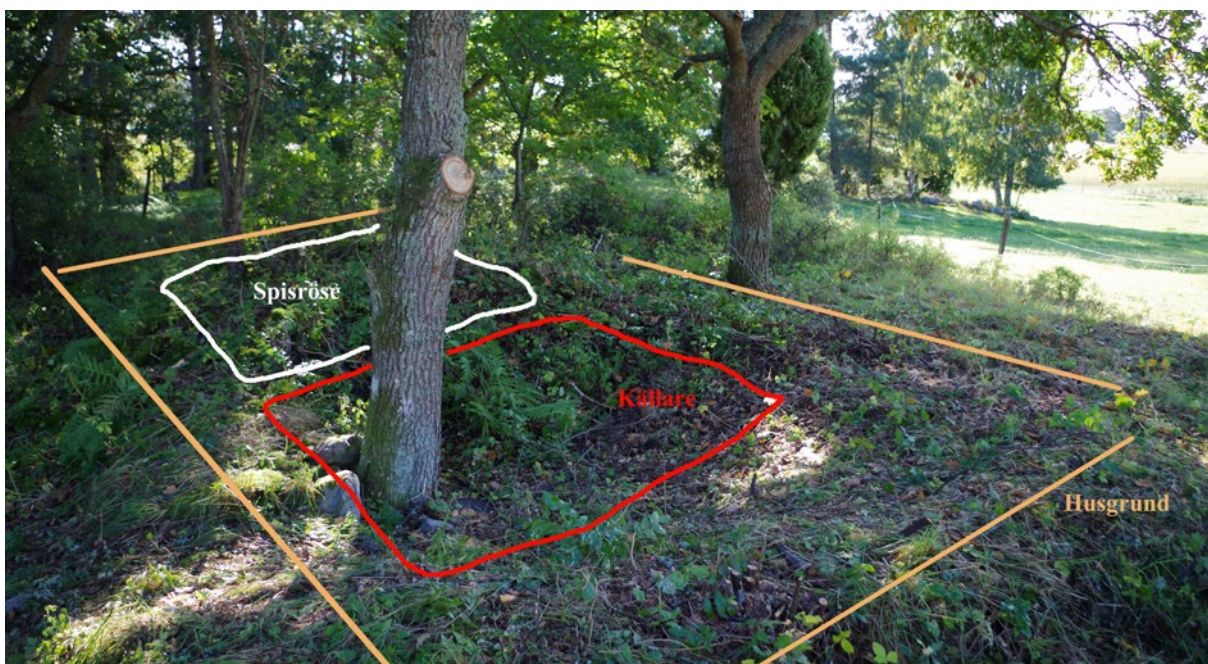
I källarens sydöstra hörn påträffades ett raseringslager (241) bestående av kompakt gråbrun sand med inslag av kalkbruk och tegel samt ett antal stenar som kan ha varit del av muren. Boten på källaren tycks vara nådd vid 1,20 m där ett troligt golvlager (248) av stampad jord återfanns.



Figur 14. Båtsmanstorpet vid Långnäs med de olika delar som påträffades vid inventeringen.

ID	Kontexttyp	Undertyp
217	Husgrund	Torp
218	Mur	Gränsmarkering
219	Område	Väg
220	Område	Brännässlor, gödselstack?
220	Område	Brännässlor, gödselstack?
221	Hus/Hydd	Ekonomibyggnad
222	Mur	Stensträng
223	Mur	Stensträng/stenmur
224	Brunn	
225	Mur	Stensträng
226	Röjningsröse	
227	Röjningsröse	
228	Röjningsröse	
230	Röjningsröse	
231	Röjningsröse	
232	Störning	Stentipp
233	Sten	Stenrad
234	Sten (topo)	Stenblock
235	Sten	Stenrad
236	Störning	Sandtäkt

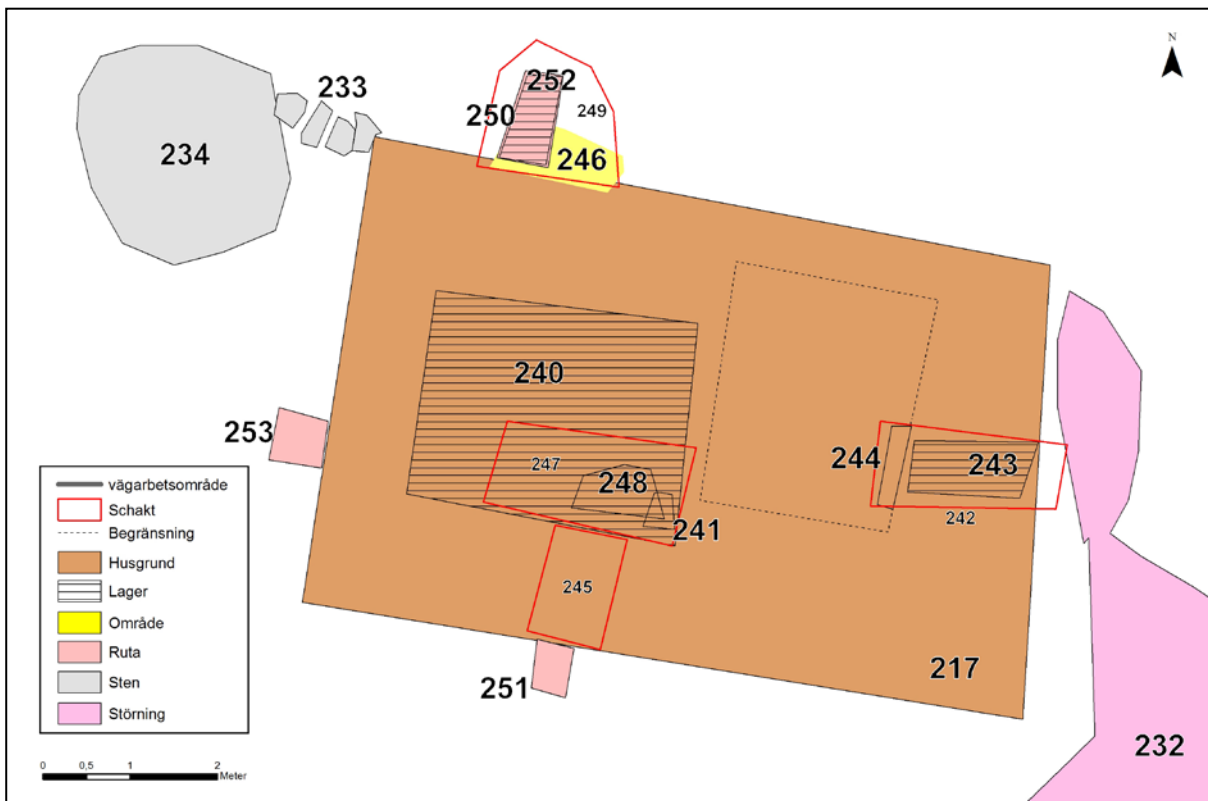
Figur 15. De lämningar som påträffades vid inventeringen av området utanför exploateringsområdet och som utgjort delar av den gård som utgjort Båtsmanstorpet.



Figur 16. Husgrunden innan undersökning. Syllstensgrunden, gul linje, anses som en förhöjning och fördjupningen i bildens mitt, röd linje, visar var källare låg och den förhöjning som ses strax bortom denna utgör fundamentet till spisröset, vit linje. Foto från NV. Foto: KLM.

Lagret bestod av hårt packad, gråbrun sand med inslag av kalkbruk. Det gick tydligt in under källarens stenkädda väggar vilket innebär att golvet kan ha tillkommit före murarna. Källarväggen var välbyggd med ca 0,2–0,5 meter stora stenar (fig. 18). Hela vägen till botten hade lagren kraftiga rotgenomslag från de omgivande träden och vegetationen (fig. 19).

Schakt 242 förlades till husets östra gavel med syfte att få grepp om syllstensraden i denna del samt att insamla information om spisröset. Öster om husgrunden har, efter torpets övergivande, dumpats grus och sten, K232, vilket gjorde att husgrundens östra gavel inte var lika tydlig. I de övre delarna fanns relativt mycket raseringsmassor från spisen. En ursprunglig del av spisen framkom i den inre delen av schaktet och bestod av tillhuggna stenar, ca 0,2–0,3 meter stora. I fyllningen fanns en hel del tegelstenar och tegelbitar. Botten som låg inom husgrunden bestod av 0,2–0,4 meter stora stenar som verkade vara en del av trossbotten (fig. 20).



Figur 17. Husgrunden med de fyra schakt som grävdes samt de dokumenterade kontexter som påträffades.



Figur 18. Källaren med dess stenlagda väggar. Foto från N. Foto: KLM.



Figur 19. Ulrika Söderström klipper rötter i det schakt som grävdes i källarens sydöstra del. Foto från NV. Foto: KLM.



Figur 20. Den östra stensyllsraden samt stenpackningen innanför och det delvis intakta spisröset. Foto från öster. Foto: KLM.



Figur 21. Schakt 245. Foto från öster. Foto: KLM.

Det tredje schaktet, 245, grävdes över den södra syllstensraden i tvärsnitt över yttre mur mot källarmur. I ytan fanns ett par synliga stenar liggande i torvlagret. Innanför den yttre murstenen finns ett spritt lager med mindre stenar, ej lagda i band utan mer karaktär av fyllnadsmaterial. I övrigt bestod materialet av ett poröst jordlager med inslag av sand och rötter (fig. 21).

Det sista schaktet, 249, grävdes vid den norra syllstensraden i dess västra del på en plats som tolkades kunde utgöra en ingång till huset. En försänkning i syllen vid detta område samt att det fanns ett par stenar på utsidan av syllraden gjorde denna tolkning trolig (fig. 22).

Vid undersökningen avlägsnades torvlagret i ytan försiktigt med maskin varvid handrensning vidtog. Stenarna låg ovanpå ett raseringslager, K252, i vilket en ruta, 250, grävdes. Denna innehöll tegelkross, bruk och lite fönsterglas. Den tidigare tolk-

ningen att detta skulle var ingången till torpet blev mer tveksam efter undersökning av detta område.

I anslutning till husgrunden grävdes också två rutor invid de yttre delarna av syllstensraderna, en på den västra sidan, R253, och en på den södra R251. R253 bestod av ett tjockt humuslager, ca 0,15 meter, därefter ett sandigt matjordslager med inslag av tegel, kalkbruk och småsten. I detta lager kom mot botten och anslutande till den undre sterilen ett antal fynd: två bitar bränt ben, en skärva gulvit keramik, en bit gulglaserad keramik, en bit keramik med blågrå skiftande glasyr. Denna tycks vara en fot till något kärl.

R251 hade ett förhållandevis tunt torvlager, därunder ett sandigt matjordslager med inslag av rötter. Cirka 0,1 m ner kom ett lager bestående av mindre tegelbitar, delar av takpannor, kalkbruk och spik. I samma lager hittades några bitar tunt glas och en liten bit läder.



Figur 22. Området för schakt 249 med syllen och de utanför denna liggande stenarna. Foto från norr. Foto: KLM.

Precis utanför det nordvästra hörnet på husgrunden fanns en rad med stenar, K233, 234, som eventuellt kan vara en rest av en markering från den tid då torpet var i bruk. Dessa utgjordes av fyra ca 0,5–0,4 meter stora stenar som låg på linje från husknuten och västerut där de anslöt till en ca 2,7 meter stor sten som angränsade till dagens väg (fig. 23).

Fyra meter nordnordöst om den nordöstra husknuten återfanns ytterligare en stenrad, K235. Även denna bestod av fyra stenar, ca 0,5–0,4 meter stora. De låg på en rad i nordöstlig riktning.

Under undersökningen fick vi god kontakt med de boende i närområdet. En dag fick vi besök av den granne som bor precis väster om husgrunden. I en studiecirkel som för flera år sedan jobbade med att kartlägga släktband i området hade man lyckats kartlägga vilka som bott på detta torp sedan 1720 och fram till dess den sista inneboende

flyttade 1889. Detta material kommer, i samförstånd med Länsstyrelsen, att infogas i den rapport som kommer att skrivas efter den särskilda arkeologiska undersökning som föreslås för platsen.

Tolkning av husgrunden vid Långnäs

Den förundersökta husgrunden ingår i ett mycket välbevarat komplex av lämningar som visar hur gården en gång varit organiserad. Både ekonomibyggnad, brunn, åkrar stensträngar och röjningsrösen finns bevarade men det är bara husgrunden till bostadshuset som ligger innanför det område som kommer att exploateras. Denna husgrund utgörs av en ca 8 x 5 meter stor rektangulär grund med tydliga syllstensrader runtom. Innanför denna finns resterna av både ett spisröse och en källare. Av förundersökningen att döma så finns välbevarade delar av spisröset under de raseringsmassor som nu täcker den. Även källare förefaller välbevarad och en botten återfanns på ca 1,2 meters djup.



Figur 23. K233 och 234 som utgjordes av en stenrad. Foto från norr. Foto: KLM.

Arkivstudie

Material från Krigsarkivet rörande de båda huslämningarna har suferats. Husgrunden vid Kronobäck har ingått i Överstebostället som legat där och för detta fanns material i form av tillsynsprotokoll från 1732–1876. Sammanlagt har protokoll från 24 år kunnat studeras. Många av originalprotokollen var i ett sådant skick att de var svåra att kopiera och fick därmed undantas.

För Långnäs fanns bara material från ett år, 1873.

Scanning och kopiering har utförts av personal på Krigsarkivet.

Indelningsverkets historia

Tanken att med hjälp av jordbruksfastigheter och dess avkastning avlöna statliga tjänstemän på olika nivåer är i Sverige mycket gammal. Detta passade dessutom alldeles utmärkt i det agrarsamhälle som Sverige utgjorde där kontanta pengar alltid var en bristvara. Tanken växte sig allt starkare framför allt under senare delen av 1500-talet och tog sig då uttryck i att staten ”indelade” sina inkomster som lön till olika befattningshavare. Kort sagt skapades ett indelningsverk för att få överblick om vad som fanns och vem som skulle ha vad. Till detta kan också fogas att behovet av statstjänstemän på alla nivåer, från meniga soldater till generaler och landshövdingar växte närmast explosionsartat för att svara upp mot den svenska militärstaten. Gustav II Adolf och hans politiska parhäst Axel Oxenstierna strävade efter att få ordning på det hela genom ett i lag reglerat indelningsverk, i första hand för båtsmän, men senare också för kavalleri och infanteri. På grund av närmast konstant krigstillstånd och därtill sammanhängande förluster stod inte Gustav II Adolfs så kallade äldre indelningsverk

rycken utan mängder med kontanta medel måste fram, men så snart det blev fred rättade det hela upp sig (Danielsson, 2000).

Skånska kriget på 1670-talet blev en ny väckarklocka och den svenska staten beslutade sig för att återigen satsa på det militära indelningsverket samt det ständiga knektehållet d.v.s. att alltid kunna tillgodo se soldater. Detta blev grunden för militär finansiering fram till år 1901. I indelningsverket ingick att alla befäl och andra specialister utifrån sin position skulle ha ett boställe och i vissa fall kontanta tillägg. I korthet innebar det t.ex. att alla från överste till trumslagare vid ett infanteriregemente hade ett eget boställe. Under tjänstetiden var man ansvarig för boställets skötsel och byggnader. Det fanns också ett boendetvång som åtminstone inledningsvis inte fick kringgås.

Vid varje förändring av tjänstens innehavare t.ex. vid dödsfall eller befordring, skulle en så kallad av- och tillträdesyn hållas på bostället. Det hela reglerades i en lång räckta av så kallade husesynsförordningar. Som exempel kan nämnas 1696 års förordning (Danielsson, 1999). Vid husesynen upprättades ett protokoll i fyra exemplar, där regementet skulle ha ett, krigskollegiet ett, landskontoret ett och boställsinnehavaren ett. Bäst bevarade rent tidsmässigt är protokollen som hamnade hos Krigskollegiet och senare hos Krigsarkivet. Tidsmässigt hamnar vi här mellan åren 1695 till 1885. I detta arkiv finns också ett landsomfattande register över husesynsprotokollen med titeln *Register till husesynsinstrument, svenska arméns boställen åren 1690–1877*. I registret kan man se hur många syner som gjorts på olika boställen (Ibidem s. 183, not 18). Tidsmässiga

luckor kan fyllas med material från regementets arkiv och de finns på Krigsarkivet. Men för Kalmar regementets del och dess förvaltningsdirektion finns inte så många syneprotokoll bevarade här (Ibidem, s. 184 och not 38.).

Andra tidsmässiga luckor kan fyllas med källmaterial från Landskontorets arkiv och det hamnar sedan i respektive landsarkiv, för vår del i Vadstena (Ibidem, s. 185 not 42–45.). Ett kompletterande material kan vara bouppteckningar efter avlidna boställsinnehavare och särskilt intressant är de som så att säga dött mitt i gärningen (Ibidem, se 185 not 46.). Till allt detta källmaterial kan också fogas bevarade historiska kartor (Ibidem, s. 185 not 47.). För Kronobäcks del rör det sig om Geometrisk avmätning från 1701 (innefattandes karta) samt Gränsutstakningskarta från 1746.

Överstebostället vid Kronobäck

När det gäller historiken över Kronobäck så är den belägen i Mönsterås socken och tillhörde tidigare Kronobäcks kloster. Klosterinstitutionen utvecklades under Gustav Vasas tid. På 1560-talet gav Johan III Kronobäck som friherreskap till ätten Stenbock, men 1597 blev den återigen Kronans för att 1613 åter ges till Stenbockarna. År 1680 drogs godset ännu en gång in till Kronan i samband med Karl XI:s reduktion. Den var grundplåten i hans reorganiserade indelningsverk med ständigt knektehåll. Kronobäck blev nu översteboställe för regementschefen och översten vid Kalmar regemente och kom att brukas och understundom också bebos av regementets chefer till slutet av 1800-talet. Dock kan observeras att chefskapet ibland krävde mer militär än lantbrukare och därför valde vissa chefer att arrendera ut bostället.

Ett 30-tal chefer passerar revy och det avsätter ett drygt 20-tal protokoll mellan åren 1732 till 1876. Här finns förutom husesynsprotokoll från av- och tillträdessyner också så kallade ekonomiska besiktningar vilket kan sägas vara en extrakontroll under innehavarens tjänstetid. Det har funnits fler vilket bland annat framgår av bevarade arkivlistor se tex husesyn år 1808. Att det saknas ma-

terial för åren ca 1680 till 1732 kan förklaras med det totalkaos som drabbade systemet i samband med Stora Nordiska kriget, 1700–1721.

Själva gången vid en av- och tillträdessyn samt senare också vid ekonomisk besiktning var att fyra representanter deltog: boställsinnehavaren eller hans ombud med fullmakt tex arrendator, regementets ombud och en skrivare samt kronofullmäktige t.ex. länsman och några av socknens nämndemän. Protokollförare var regementets skrivare. Synen inleddes med genomgång av förra synen och vad som då felade och vad som blivit förbättrat. Kort sagt en genomgång av mangården och sedan ladugården. Efter detta bar det ut i åker och äng och sedan utmarkerna. Fanns det torp skulle de också synas.

I Kronobäcks fall kom det så småningom att röra sig om 16–17 torp som fanns under längre och kortare tid. Redan på 1700-talet påträffades följande: Lindekullen, Hultet, Qvarntorp, Skiemålen (Sjömålen) och Grindetorpet. Längre fram tillkommer Bäcketorpet, Nybygget, Hästehagen, Släthyltan, Gränsborg, Wästrahult, Rosendahl, Stenstugan, Gröndahl, Olstorpet, Södrahult, Nytorp, Stensnäs och Stenhagen.

Om vi återvänder till objektet för utgrävningen som uppges ha varit bryggghus, tvättstuga så utgick jag från det yngsta protokollet och backade sedan bakåt. I faktarutan här intill återges de anteckningar som insamlats och som bildar underlag för tolkningen av det skriftliga materialet knutet till husgrunden.

Det är problematiskt att få ihop väderstrecken. Men om vi bortser från detta förefaller det finnas ett bryggghus och en badstuga utanför själva man- och ladugård. Och det förefaller när mått förekommer och jämförs att det rör sig om samma byggnader. Kort sagt kan byggnaderna beläggas till 1730-tal. Kartan från 1701 stärker denna förmodan. Jämför man med ekonomiska kartan tryckt 1941 i relation till utgrävningsplatsen sammanfaller det väl.

I protokollet från 1876 nämns Brygghus 24? fot lång, 22 fot brett och 12 fot högt, täckt med bräder och väggar bestryka med rödfärg för 15 kr, 3 fönster stryks med slamfärg 1,50 kr. Denna byggnad går att utgå ifrån i sökandet bakåt då den skulle kunna vara samma som undersökts arkeologiskt.

- 1870 Brygghus täckt med bräder 12 aln långt, 11 dito brett och 6 dito högt
- 1865 3 brygghuset 12 alnar lång, 11 alnar brett och 6 alnar hög, innehållande bagarstuga och drängstuga samt tvenne mindre rum
- 1860 Brygghus
- 1859 8 bränneri och brygghus nybyggt och i gott stånd men anses helt och hållet överflödigt för bostället
- 1847 Brunnen och brygghuset under rubriken utom gården
- 1842 8 bränneri och brygghus nybyggd sedan förra synen

Bromsar vi litet här så ser vi att det som har med eld att göra läggs utanför gården. Inom parentes kan nämnas att stora boningshuset s.k. karaktärsbyggnaden långt fram i tiden saknar kök. Det hade man i en byggnad bredvid.

- 1840 Utom gården Brygghus
- 1833 Utom gården Brygghus
- 1830 8 brygghus med bränneriinrättning
- 1824 Brygghus
- 1808 8 brygghus är sedan sista syn ånyo uppförd ett stycke från gården 13 alnar långt 12 brett och 6 ¼ aln högt

Utom gården

(klämd) kölna som även nyttjas till brygghus af grantimmer, uppsatt uti framlidne Frumeries tid, 12 alnar lång och lika bred och 6 ¼ fot högt. Denna information skulle kunna ge oss något slags byggår, Frumerie var överste 1736–1739.)

- 1748 Utom gården
20 brygghus med kölna
- 1740 10 brygghus med kölna 12 aln i fyrkant och 6 ¼ aln högt
- 1737 Brygghus med kölna
- 1735 Brygghus med kölna finns intet vid gården utan bör väster om gården
- 1732 1 brygghus med kölna

Vidare finns det badstuga också i närheten av gården och där finns förmodligen även eldstad och den läggs då utanför gården. Men det är först 1847 jag finner belägg: utom gården 17 badstuga

- 1735 Badstuga väster om gården
- 1732 Badstuga väster om mangården intill vägen

Utifrån den ovan beskriva genomgången av materialet från Krigsarkivet så kan man sluta sig till att den byggnad som legat strax söder om ån troligtvis byggts på 1730-talet. Av allt att döma rör det sig om ett brygghus som också använts som *kölna* d.v.s. för torkning av t.ex. malt. Denna byggnad har mot slutet kommit att användas som tvättstuga innan den flyttades på 1980-talet (Birgit Körge muntligt). Det finns också en möjlighet

att denna byggnad funnits tidigare men att den i början av 1700-talet byggts om på befintlig grund.

Båtsmanstorpet vid Långnäs

Resultatet av genomgången av materialet från detta torp kommer att presenteras utförligt i den rapport som kommer att färdigställas efter den slutundersökning som planeras för detta område.

Uppfyllande av frågeställningar

Inför förundersökningen ställdes en rad frågeställningar som till stor del var av slutundersökningskaraktär men som ändå kunde vara bra att ha inför en förundersökning.

Frågeställningarna var:

Datering och kronologi

- När etablerades torpmiljöerna?

Kronobäck

Utifrån det arkeologiska resultatet går det inte att säga när byggnaden etablerades men arkivmaterialet indikerar att en byggnad som kan överensstämma med den undersökta grunden byggs på 1730-talet. Det finns dock en möjlighet att grunden är ännu äldre och att den endast byggs om under början av 1700-talet.

Långnäs

Den arkeologiska förundersökningen kunde inte ge någon information om när husgrunden etableras därtill var undersökningen alltför liten. En särskild arkeologisk undersökning kan ge mer information om dess etablering.

- Genomgår bebyggelsen förändringar över tid?

Kronobäck

Arkeologiskt kan inte detta beläggas däremot indikerar arkivmaterialet att byggnaden kan ha använts som bryggstuga och badstuga tidigare.

Långnäs

Denna fråga får anstå till den särskilda undersökningen.

Ägande och brukande

- Vem/vilka har ägt och/eller brukat platsen och bebyggelsen?
- Bebyggelsens sociala status?
- Kan man spåra en förändring över tid?

De två första punkterna kan besvaras för bägge platserna genom det skriftliga material som finns från Krigsarkivet samt den ägolängd som tagits fram lokalt av ortsbefolkningen i Mönsterås. Ur Krigsarkivets protokoll finns uppgifter om vilka som bott och brukat platsen och information om de byggnader som funnits inom ägorna. För Kronobäcks del kan även den sista punkten besvaras då information om förändringar finns i protokollen. För Långnäs del finns inte det skriftliga materialet över en längre tid och denna information kan inte hämtas ur detta källmaterial. Eventuellt kan en särskild undersökning kasta mer ljus över detta.

Torpmiljön i ett mikroperspektiv: rumslig organisation och struktur

- Hur ser bebyggelsestrukturen ut och hur är de olika torpmiljöerna rumsligt organiserade (antal byggnader, inre organisation, rörelsemönster)?
- Vilka funktioner har byggnaderna eller konstruktionerna haft (bostadshus, ekonomibyggnader, hantverk)?
- Vilken information kan vi få om de kulturväxter som använts på platsen genom det arkeologiska materialet?
- Vilka odlingsstrukturer kan vi se?
- Går det att spåra likheter och skillnader mellan de två olika torpmiljöerna genom den materiella kulturen?

Kronobäck

Ägorna till Kronobäck är så stora att det är svårt att få en bild av bebyggelsestrukturen utan att ha ett bra kartmaterial. Vi vet dock utifrån det skriftliga källmaterialet vad som ingått i ägandet och delvis få en uppfattning av hur man organiserat de olika byggnaderna. Källmaterialet ger också information om vad byggnaderna använts till, i detta fallet har husgrunden nyttjats som bryggeri, badhus och tvättstuga.

Vid undersökningen påträffades inga lager eller kontexter som skulle kunna ge svar på vilka kulturväxter som eventuellt funnits på platsen kring husgrunden. Om något odlats vid huset och vad i så fall är oklart. Utifrån de skriftliga källorna har vi inte den informationen.

När det gäller odlingsstrukturer i förhållande till husgrunden skulle det behövas en större genomgång av det skriftliga materialet samt sökande efter mer preciserade ägokartor för att få en bild av hur odlingsstrukturerna sett ut. Utifrån det skriftliga källmaterialet får man dock en indikation på var odling har bedrivits.

Fynd som påträffades under förundersökningen var alltför få för att möjliggöra en analys av den materiella kulturen.

Långnäs

Både den rumsliga strukturen och byggnadernas funktion har varit möjlig att belysa utifrån den inventering som gjordes av hela miljön runt bostadshuset. En ekonomibyggnads låg öster om bostadshuset och denna hade en indelning vilken visar att den haft flera funktioner. Exakt vilka funktioner som funnits är dock inte belagt. Den rumsliga organisationen framstod väldigt tydligt då både byggnader, stensträngar, odlingsrösen, brunn och åker kunde påvisas.

Någon information om kulturväxter kunde inte insamlas vid denna undersökning. Vid en särskild undersökning skulle man eventuellt kunna ta prover i delar av de miljöer som ligger intill bostadshuset men även i anslutning till de övriga lämningarna för att erhålla information om detta.

Utifrån de synliga lämningarna kan vi se att det finns ett äldre odlingskikt på platsen då äldre röjningsrösen finns bevarade. En tydlig odlingskant finns också kvar vilket visar var åkerbruk tillämpats. Även stensträngarna ger information om hur odling bedrivits på platsen. En mer genomgående presentation av hela miljön kan komma att göras i samband med rapporteringen av den planerade särskilda undersökningen.

Få fynd påträffades som kunde ge bra information om den materiella kulturen på platsen. Även här kan en särskild undersökning komma att ge mer information som skulle kunna belysa denna fråga.

Ett flertal av de inför förundersökningen uppställda frågorna kan hänföras till nästa steg då det ges ytterligare möjlighet att inhämta information för att belysa vissa av frågorna.

Åtgärdsförslag

För den husgrund som ligger inom Kronobäcks ägor förordas inte några ytterligare antikvariska åtgärder. För den husgrund som utgör resterna av Båtsmanstorpet Långnäs förordas att en särskild arkeologisk undersökning utförs då denna är mycket välbevarad och ligger i en välbevarad torpmiljö med tillhörande delar.

Länsstyrelsen beslutar i ärendet.

Referenser

- Andersson, H. 2007. Torp och backstugor i Länghem. En studie av bebyggelseförändringar från 1600-talet till början av 1900-talet. Lund Studies in Historical Archaeology 4. Stockholm.
- Angelin-Holmén., E., Danielsson. P., Kakoulidou. K. 2008. Kronobäck – Mötesplats då som nu. Kalmar läns museum. Kalmar
- Anglert, M. & Knarrström, A. 2007. Sentida bosättningar och historisk arkeologi – knappast en marginell historia. *Meta* 2007:4, Lund: 53-80.
- Beronius Jörpeland, L. & Ramström, A. 2005. Smedstorpens arkeologiska kunskapsvärde. I: Welinder, S. (red). *Torpens arkeologi*, Stockholm: 155–169.
- Cederlöf. O., 1976. Indelningsverkets militära torp och boställen. *Meddelande XXXVI*. Armémuseum. Stockholm
- Danielsson P., Nordmark. H, Samuelsson. J., 1999. Att komma till tals. Nedslag i den nordiska historiens vardagslunk och konflikter. *Rapporter från Växjö universitet*. Humaniora.
- Danielsson. P & Samuelsson. J. 2008. (red). På Götruda regementsboställe en majdag år 1837. En pilotstudie i militära husesynsprotokoll. ATT KOMMA TILL TALS. Nedslag i den nordiska historiens vardagslunk och konflikter. *Rapporter från Växjö Universitet*. Humaniora. Nr 5. Växjö
- Danielsson, P. 2000. *Från gård till slagfält: det äldre militära indelningsverket: ett krigsfinansierat experiment under svensk stormaktstid*. Lic.-avh. Växjö.
- Danielsson, P. 2011. *Kalmarkriget 1611–1613*. Kalmar: Sancte Christophers gille.
- Dutra, I & Hennius, A. 2005. Äldre järnålder och medeltida bebyggelse vid Sandbro. *Undersökningar för väg 700, Raä 314:1, Björklinge socken, Uppland*. Upplandsmuseet.
- Elgeskog, V. 1945. Svensk torpbebyggelse från 1500-talet till laga skiftet. En agrarhistorisk studie. *Lantbruksförbundets tidskrifts A.-B*. Stockholm.
- Emanuelsson, M. 2009. Tågen. En bebyggelselämning från 1600- och 1700-tal vill Lillhamra, Västerås. *Arkeologisk förundersökning. RAÄ 182 och 1316, Västerås 1:63 och 1:219, Västerås socken, Västmanlands län*. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2009:40. Västerås.
- Jonsson. M. & Danielsson. P. 2006. Till fots, till häst, till sjöss. Jordbrukande militärer i Kalmar län. Kalmar län 2006. *Meddelande från Kalmar läns Hembygdsförbund och Stiftelsen Kalmar läns museum*. Årgång 90.

- Jonsson, K. 2016. Två västmanländska torp från 1700-talet. Lindvreten och Franstorp. Arkeologiska slutundersökningar. Fornlämning Svedvi 380 och 421. Snevringe häradsallmänning S:2, Svedvi socken, Hallstahammars kommun, Västmanlands län. Stiftelsen Kulturmiljövård Arkeologisk rapport 2016:16.
- Karlenby, L. 2015. Nedan Gamle Ramens stuga. Arkeologisk utredning inom Ramsta 1:6, Björksta socken, Västerås kommun, Västmanland. Arkeologigruppen AB rapport 2015:48.
- Nilsson, N. 2017. Gång- och cykelväg mellan Timmernabben och Mönsterås. Arkeologisk utredning etapp 1-2, 2017. Kronobäck 1:1 m. fl. Mönsterås och Ålems socken, Mönsterås kommun, Kalmar län, Småland. Arkeologisk rapport 2017:07. Kalmar läns museum.
- Ulväng, G. 2002. Indelningsverkets militära boställen – Vad vet vi egentligen. Militärhistorisk tidskrift.
- Welinder, S.(red). 2005. Torpens arkeologi. Stockholm.
- Åstrand, J. & Nilsson, N. 2008. Rostningsplatser och stenbrott vid Brånahult. Arkeologisk förundersökning 2009. Brånahult 1:8, Madesjö socken, Nybro kommun, Småland. Arkeologisk rapport 2010:10. Kalmar läns museum.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-4850-2017
Kalmar läns museums dnr:	33-204-2017
Projektnummer KLM:	A1737
Uppdragsgivare:	Trafikverket c/o Att. Kerstin Nyström Bataljonsgatan 8 551 91 Jönköping
Landskap:	Småland
Kommun:	Mönsterås
Socken:	Mönsterås
Fastighet:	Kronobäck 1:1, Långnäs 1:5
Fornlämningsnr:	Mönsterås 214:1
Ekonomisk karta:	5G4h SO (RT90)
X koordinat:	6320098,862 (N)
Y koordinat:	587378,519 (E)
Latitud:	57.016102.
Longitud:	16.439063
Fältarbetstid:	170905-170912
Antal arbetsdagar:	6 dagar
Maskintid:	33,5 timmar
Personal:	Nicholas Nilsson, Ulrika Söderström, Lennart
Foto, Du nr:	Du 291
Fynd:	Fynd insamlade, registrerade och kasserade.
Analys:	Inga analyser utfördes.
Tidsålder:	Modern tid, 1700–1900-tal.
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Vad innebär de arkeologiska stegen?

Arkeologiska steg

Arkeologiska undersökningar kan genomföras i tre övergripande etapper: Arkeologisk utredning, arkeologisk förundersökning och arkeologisk undersökning. Alla beslut om arkeologiska åtgärder fattas av länsstyrelsen i det berörda länet. Mer om de olika stegen går att läsa här: <http://www.raa.se/kulturarvet/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/den-uppdragsarkeologiska-processen/>

Arkeologisk utredning

En arkeologisk utredning kan delas upp i två steg.

Steg 1: En arkeologisk utredning steg 1 innebär generellt en inventering i fält, kartstudier och sammanställning av tidigare inventeringar och undersökningar som genomförts inom det berörda området.

Steg 2: Syftet med en utredning steg 2 är att genom en fältundersökning ta reda på om några fasta fornlämningar eller kulturlämningar finns inom aktuellt område. En fältundersökning inne-

bär vanligen att provgropar eller sökschakt tags upp med grävmaskin. Ifall arkeologiskt intressanta objekt påträffas kan det därefter bli aktuellt med en förundersökning.

Förundersökning

Avsikten med en förundersökning är att genomföra en begränsad fältundersökning inom en känd fornlämning. Vid en förundersökning kan bland annat frågor om fornlämningens avgränsning, ålder och komplexitet behandlas. Länsstyrelsen kan sedan utifrån förundersökningens resultat besluta om en särskild arkeologisk undersökning (slutundersökning).

Arkeologisk undersökning

En särskild arkeologisk undersökning är det sista steget som genomförs om ett planerat arbetsföretag inte kan undvika en fornlämning och i fall det bedöms att den berörda fornlämningen kan antas tillföra ny arkeologisk kunskap. Vid en arkeologisk undersökning tas delar eller hela fornlämningen bort och dokumenteras.

Facktermer och ordlista

Anläggning

En arkeologisk anläggning avser olika slags lämningar som är skapade av människor som exempelvis gropar, stolphål och härdar.

Avslag

Spår efter förhistorisk redskapstillverkning i form av flinta, bergarter eller kvarts.

Boplats

Plats där man under förhistorisk tid vistats eller bott och där det finns spår efter exempelvis föremål, anläggningar och byggnadslämningar.

Båtsmanstorp

Bostad som var avsatt som bostad och försörjning för en av flottans båtsmän. Systemet tillkom i samband med att indelningsverket infördes under 1680-talet.

Enskifte

Se skifte

Fornminnesregistret

Riksantikvarieämbetets forminnesinventering påbörjades i Sverige på 1930-talet. Fornminnesregistret finns tillgängligt i digital form (FMIS fornsök).

Fossil åker

Varaktigt övergiven åkermark med spår efter olika formelement som exempelvis röjningsrösen, diken och terrasskanter.

Fyndplats

Fyndplats för enstaka eller fåtal föremål/artefakter från förhistorisk tid, medeltid eller äldre historisk tid. Avser plats för fynd som man kan anta inte medvetet har deponerats på platsen och/eller där det påträffats för få fynd för att området ska kunna bedömas som boplats.

Gatemark

Gemensam bymark inom inägomarken, ofta bebyggd med gatehus, hus för jordlösa personer.

Hägnad

Anordning för att hägna in och avskilja ett område eller för att binda samman det med andra, t ex en gärdesgård.

Gravfält

Ett område med fler än fem förhistoriska gravar. Gravfälten kan vara stora och synliga ovan mark eller helt dolda under marken.

Kungalev

Kungalev var gods som innehades av den danske kungen och som var knutet till ämbetet. Begreppet används i Kung Valdermars jordebok (cirka 1240).

Laga skifte

Se skifte

Lägenhetsbebyggelse

Lämningar efter mindre bebyggelseenhet som inte varit skattlagt, till exempel torp eller backstuga.

Lösfynd

Enstaka fynd utbrutet ur sitt sammanhang som till exempel matjordsfynd.

Rest sten

Grav markerad med rest sten, även kallat bautasten.

Röjningsröse

Ansamling av sten kopplat till stenröjning i samband med odling eller annan verksamhet.

Skifte

Lantmäteriförrättning där mark fördelas mellan olika ägare. Skiftena var jordreformer som syftade till att effektivisera jordbruket genom att bland annat samla ofta små och spridda enskilda ägor i större sammanhängande enheter. Enskifte eller storskifte gjordes ofta under sent 1700-tal/tidigt 1800-tal och laga skifte från 1820-talet och framåt.

Stensträng

Stenrad som kan vara tydlig eller mer otydlig. En stensträng kan vara en raserad, tidigare uppstaplad stenmur eller det låga stenfundamentet till en hägnad som i äldre tid varit kompletterad med annat hägnadsmaterial.

Storskifte

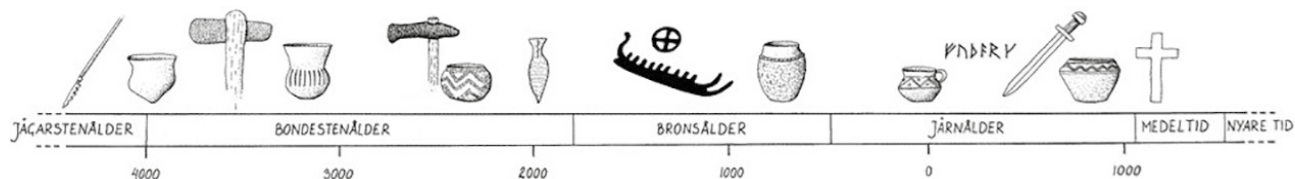
Se skifte

Trossbotten

Utrymmet mellan golvbjälkarna i ett hus.

Utmark

Markområde utanför inägor ofta med beten och skog. Till skillnad mot inägor som var fördelade på byns olika hemman brukades utmarken normalt gemensamt av byn. Ofta var utmarken gemensam för flera byar.



Bilagor

Bilaga 1. Fotolista	44
Bilaga 2. Kontaktkopia	47
Bilaga 3. Fyndlista	50
Bilaga 4. Kontextlista	53
Bilaga 5. Schaktbeskrivning	58

Bilaga 1. Fotolista

Fotolista digitala bilder

Landskap: Småland
Socken: Mönsterås
Fastighet: Kronobäck 1:1 m.f

Förundersökning 2017

DU 291

Nr	Motiv	Från	Datum
1	översikt av K109 innan schaktning	V	2017-09-05
2	översikt av K109 innan schaktning	V	2017-09-05
3	översikt av K109 innan schaktning	V	2017-09-05
4	översikt av K109 innan schaktning	N	2017-09-05
5	översikt av K200 efter framrensning	S	2017-09-05
6	översikt av K200 innan schaktning	S	2017-09-05
7	Arbetsbild översikt från K200	S	2017-09-05
8	Stenläggning, K202	V	2017-09-05
9	Stenläggning, K202	N	2017-09-05
10	Arbetsbild Nicholas i schakt	SV	2017-09-05
11	Arbetsbild Nicholas i schakt	SV	2017-09-05
12	Arbetsbild Nicholas i schakt	Ö	2017-09-05
13	K205. Möjlig konstruktion.	V	2017-09-06
14	profil 204 i schakt 203	V	2017-09-06
15	profil 204 i schaktb203	V	2017-09-06
16	K206, trägol?	V	2017-09-06
17	K210, trägol?	V	2017-09-06
18	Djupschakt i ev dräneringslager	V	2017-09-06
19	Djupschakt i ev dräneringslager	S	2017-09-06
20	översikt schakt 216	S	2017-09-06
21	detalj källarmur schakt 216	S	2017-09-06
22	översiktsbild källarmur nordvästra hörnet	SO	2017-09-06
23	Profil östra källarmuren djupschakt källare	V	2017-09-06
24	profil norra källarmuren/hörn nordöst	S	2017-09-06
25	profil söder schaktn214	N	2017-09-06
26	profil söder schakt 214 trärester	N	2017-09-06
27	översiktsbild K109 efter undersökning	N	2017-09-06
28	översiktsbild K109 efter undersökning	NV	2017-09-06
29	översiktsbild K217 före undersökning	V	2017-09-07
30	översiktsbild K217 före undersökning	NO	2017-09-07
31	översiktsbild K217 före undersökning	NO	2017-09-07
32	översikt gränsmarkör/mur k218 mot torp	NO	2017-09-07
33	hålväg? norr om torplämning	SV	2017-09-07
34	Nässelsnår vid gränsmur	SV	2017-09-07
35	Gränsmur	Ö	2017-09-07
36	torplämning från S, panorama	S	2017-09-07

Nr	Motiv	Från	Datum
37	torplämning från S, panorama	S	2017-09-07
38	torplämning från S, panorama	S	2017-09-07
39	torplämning från S, panorama	S	2017-09-07
40	torplämning från S, panorama	S	2017-09-07
41	torplämning från S, panorama	S	2017-09-07
42	torplämning från S, panorama	S	2017-09-07
43	översikt husgrund 221	SV	2017-09-07
44	översikt husgrund 222	V	2017-09-07
45	översikt husgrund 221	SO	2017-09-07
46	Stensträng K222	SO	2017-09-07
47	Öppning i stensträng i söder in till torptomt	S	2017-09-07
48	stensträng tomtgräns K223	N	2017-09-07
49	Brunn	NO	2017-09-07
50	Översiktsbild mot brunn och stensträng K223	SV	2017-09-07
51	Stensträng förlängning K225	V	2017-09-07
52	detalj stensträng K225, kallmur?	V	2017-09-07
53	stensträng K225, kallmur?	S	2017-09-07
54	stensträng K225, kallmur?	SO	2017-09-07
55	Röjningsröse K226	SO	2017-09-07
56	Röjningsröse K227	V	2017-09-07
57	Röjningsröse K228	VNV	2017-09-07
58	Röjningsröse K228	V	2017-09-07
59	Odlingskant K229	N	2017-09-07
60	Röjningsröse K230	OSO	2017-09-07
61	Röjningsröse K231	V	2017-09-07
62	Området med uppkastad sten/recent störning K232	N	2017-09-07
63	Stenrad	N	2017-09-07
64	F234 spikar samlat husgrunden, v om spis	V	2017-09-07
65	K218, nordöstra delen. Framrensad hörn och östra gaveln.	Ö	2017-09-08
66	K218, nordöstra delen. Framrensad hörn och östra gaveln.	N	2017-09-08
67	Inhäng med möjlig ingångssten.	N	2017-09-08
68	Ulrika schaktar i husgrund	SV	2017-09-08
69	Schakt i spisröse. Delvis framrensad. Ytterkant av grundmur syns tydligt.	Ö	2017-09-08
70	Schakt i spisröse. Delvis framrensad. Ytterkant av grundmur syns tydligt. Raseringsmassor .ligger på syll.	Ö	2017-09-08
71	Schakt 242 i spisröse.	Ö	2017-09-11
72	Schakt 242 i spisröse.		2017-09-11
73	närbild på spisröse	Ö	2017-09-11
74	Schakt 245 före stenplock och rensning	Ö	2017-09-11
75	Schakt 245 efter stenplock och rensning		2017-09-11
76	publik visning m Peter Danielsson, Nicholas Nilsson		2017-09-11
77	publik visning m Peter Danielsson, Nicholas Nilsson		2017-09-11
78	publik visning m Peter Danielsson, Nicholas Nilsson		2017-09-11

Nr	Motiv	Från	Datum
79	publik visning m Peter Danielsson, Nicholas Nilsson		2017-09-11
80	Fynd fr källare	N	2017-09-12
81	Fynd från källaren	N	2017-09-12
82	närbild fynd fr källare	N	2017-09-12
83	Ingång med trappfundament.	N	2017-09-12
84	Ingång med trappfundament.	N	2017-09-12
85	Ulrika jobbar i källaren.	N	2017-09-12
86	Ulrika jobbar i källaren.	N	2017-09-12
87	Källaren K247 efter framgrävning	N	2017-09-12
88	Källaren K247 efter framgrävning	NO	2017-09-12
89	Fynd F1, gångjärn.		2017-10-12

Bilaga 2. Kontaktkopia



Du_291_01



Du_291_02



Du_291_03



Du_291_04



Du_291_05



Du_291_06



Du_291_07



Du_291_08



Du_291_09



Du_291_10



Du_291_11



Du_291_12



Du_291_13



Du_291_14



Du_291_15



Du_291_16



Du_291_17



Du_291_18



Du_291_19



Du_291_20



Du_291_21



Du_291_22



Du_291_23



Du_291_24



Du_291_25



Du_291_26



Du_291_27



Du_291_28



Du_291_29



Du_291_30



Du_291_31



Du_291_32



Du_291_33



Du_291_34



Du_291_35



Du_291_36



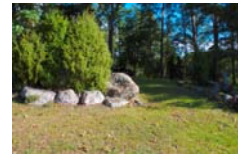
Du_291_37



Du_291_38



Du_291_39



Du_291_40



Du_291_41



Du_291_42



Du_291_43



Du_291_44



Du_291_45



Du_291_46



Du_291_47



Du_291_48



Du_291_49



Du_291_50



Du_291_51



Du_291_52



Du_291_53



Du_291_54



Du_291_55



Du_291_56



Du_291_57



Du_291_58



Du_291_59



Du_291_60



Du_291_61



Du_291_62



Du_291_63



Du_291_64



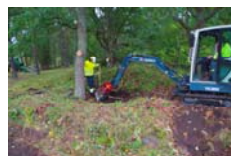
Du_291_65



Du_291_66



Du_291_67



Du_291_68



Du_291_69



Du_291_70



Du_291_71



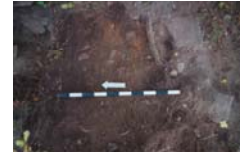
Du_291_72



Du_291_73



Du_291_74



Du_291_75



Du_291_76



Du_291_77



Du_291_78



Du_291_79



Du_291_80



Du_291_81



Du_291_82



Du_291_83



Du_291_84



Du_291_85



Du_291_86



Du_291_87



Du_291_88



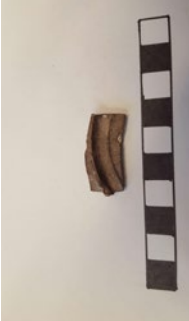


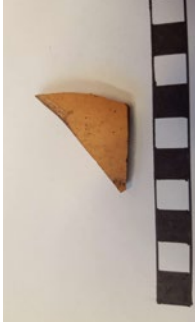
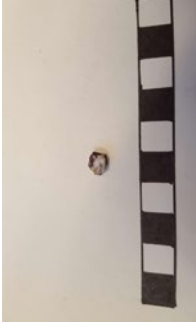
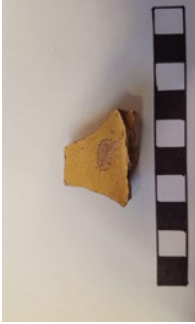


Du_291_89

Fyndlista

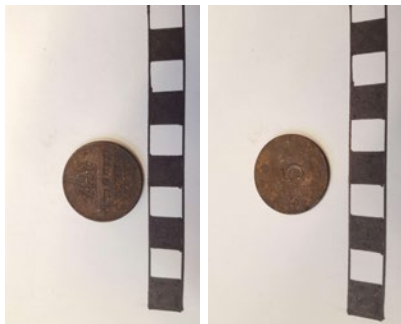
Landskap: Små
Kommun: Mönsterås kn
Socken: Mönsterås sn
Fastighet:

Exploateringstyp: Vägbyggnation

Fnr	Undertyp	Sakord	Längd	Bredd	Tjocklek	Status	Anmärkning
1	Metall		39,5	39,5	9,5	Kasserad	Gångjärn
							
2	Keramik					Kasserad	Stor samling med spik. Påträffades en bit upp i kallarens fyllning. Spiken har sannolikt legat i en säck eller dylikt som multnat bort. Flera olika typer av spik, endast en liten del togs som exempel.
							
3	Keramik		17	17	4	Kasserad	Del av tummad bottenbit. Kan tillhöra en kanna.
							

Fnr	Undertyp	Sakord	Längd	Bredd	Tjocklek	Status	Anmärkning
4	Keramik		31	31	5	Kasserad	Skärva av stengodsliknande gods. Svårt att avgöra om det ör sig om kruka ellr fat. Tunnglaccering på utsidan.
							
5	Keramik		4	4	3	Kasserad	Mycket liten bit. Går ej att bedöma vilken del eller typ av kärl det rör sig om.
							
6	Keramik		26	26	10	Kasserad	Del av mynning till troligtvis ett fat.
							
7	Keramik		12	12	3	Kasserad	Del av rödgods med inslag av vit fårg. Svårt att bedöma skärvan då den är liten.
							
8						Kasserad	Samlinga v fynd påträffade i det schakt som grävdes i källarens sydöstra hörn. Fynden utgör exempel på vad som deponerats i källaren efter dess övergivande.
							

Fnr Undertyp Sakord Längd Bredd Tjocklek Status Anmärkning



Kontextlista

ID	Kontexttyp	Undertyp	Längd (m)	Bredd (m)	Djup/Tjocklek (m)	Beskrivning & Tolkning
109	Syll		9	5,2	1,6	Syllen framtagna på framförallt tre sidor., N, Ö och S. Består av 0, 3-0,6 meter stora stenar. Syllan var delvis störd i den NV delen där övre skiften var delvis borta. Den kunde följas ned till 1,6 meters djup. I den norra gaveln syntes en öppning.K209.. En tvärställd sten indikerar dess öppning.
200	Sten		1,04	2,6		stenar i konstruktion som tolkas vara ingång till källare i husgrundens södra del. Öppningen ca 0,7m. Direkt innanför ligger större stenar som sannolikt är del av inras och pålagt efter huset flyttats och då grunden varit tom. I östra delen finns flera större stenar som tolkas ingå i konstruktionen kring ingången. Tydligt lagd karaktär. Vid framrensningen noterades en fyllning av humös matjord med inlag av recent material. Strax utanför ingången, i det som förefaller utgöra ett övre marklager, påträffas ett handsmidat gångjärn. F201.
200	Sten		0,53	0,47		Sten som ingår i ingång till källare.
200	Sten		0,49	0,39		Sten som ingår i ingång till källare.
200	Sten		0,57	0,4		Sten som ingår i ingång till källare.
200	Sten		0,65	0,42		Sten som utgör del av ingång till källare.
200	Sten		0,63	0,31		Sten som ingår i ingång till källare.
200	Sten		0,5	0,24		Sten som ligger vid gavelingång till huset.
202	Sten		0,54	0,41		Sten påträffade en bit ned i källare. Golv?
202	Sten		0,72	0,48		Sten påträffade en bit ned i källare. Misstänktes till en början vara en del av ett golv men det vidade sig vara en del av utfyllnadssten.
202	Sten		0,23	0,11		Sten påträffade en bit ned i källare. Misstänktes till en början vara en del av ett golv men det vidade sig vara en del av utfyllnadssten.
202	Sten		0,3	0,24		Sten påträffade en bit ned i källare. Misstänktes till en början vara en del av ett golv men det vidade sig vara en del av utfyllnadssten.

ID	Kontexttyp	Undertyp	Längd (m)	Bredd (m)	Djup/Tjocklek (m)	Beskrivning & Tolkning
202	Sten		0,67	0,48		Sten påträffade en bit ned i källare. Tolkades till en början som en del av ett golv men visade sig senare vara ditiagt fylnadsmaterial.
205	Område		0,47	0,24		Möjligt fundament med trärest
206	Lager	Fyllning	1,6	0,91	0,12	Trärester i botten av källare. Möjligt trägolv. Under träet kom tegel och fönsterglas. Teat måste ha varit byggnadsrester eller skräp som deponerats i källaren.
207	Stenpackning		3,08	1,25		Stenpackning som utgjordes av större om mindre sten, ca 0,5-0,15 m stora. Stenarna ligger samalde längs med torpets utsida och har sannolikt skapats som någon form av dränering.
209	Ränna		1,45	0,91		Mörkfärgning som indikerar var ett "nedkast" till en källare varit. I husgrunden syns på dess insida en konstruktion i gaveln som utgort ett inkast till källaren. Potatisråna?
210	Lager	Fyllning	0,79	0,7		Trä som låg med långsidan i källarens längdriktning. Även under detta trälager påträffades tegel och fönsterglas. Lagret bör tolkas som ett avfallslager.
212	Ruta		0,5	0,5	0,09	Provruta i förmodat källargolv. Kraftigt packat i toppen. Verkar vara delvis kalkbruk. I botten kom gulaktigt morängrus.
215	Ruta		0,25	0,25	0,1	Kvartruta grävd norr om husgrund. Fyllning av ljus sand, inslag av småsten och rötter. Inga fynd.
217	Hus/Hydd		8	5	0,4	Torpgrund bestående av en kantsyll av ca 0,3-0,4 meter stora stenar. Syllen är vällagd och mycket tydlig. Hörnstenarna är något större än de övriga stenarna. I den västra delen finns en källare och strax öster om denna ligger spisröset. Spisen är utrasad och bildar en kulle i husets östra del. En bevarad del av spisen kunde ses i den östra delen vilket skapade ett litet boutrymme mot den östra husgaveln.
218	Mur	Gränsmarkering	25	1,7		Gränsmarkering mellan Sjömålen och Långnås.
219	Område		13	3		Väg, delvis nästan som en halv väg.
220	Område	Brännässlor	6	4,5		Nässelsnår. Plats för gödselstack?
220	Område	Brännässlor	4	2,2		Nässelsnår. Plats för gödselstack?
221	Hus/Hydd		7	4		Ekonomibyggnad inom torpfastigheten. Välbevarad, tydlig husgrund med kantstenar av varierande storlek. I mitten av

ID	Kontexttyp	Undertyp	Längd (m)	Bredd (m)	Djup/Tjocklek (m)	Beskrivning & Tolkning
						grunden löper en syllstensrad som delar huset i två avdelningar, den södra delen något större än den norra. I den norra avdelningens västra mur finns en öppning, ca 0,8m bred, som kan utgöra ingång. I den östra muren finns även där ett område där sten saknas, denna tycks dock något liten för att vara ingång, ca 0,58m. Även i den avdelande stensyllen finns en öppning i östra sidan, möjligen dörren mellan de två avdelningarna. Denna mäter 0,63m. Inget tydligt spår av spår synligt vid besiktningen varför byggnaden tolkas som ett djurstall/ladugård.
221	Sten		0,9	0,7		Hörnsten
221	Sten		1,04	0,65		Hörnsten
221	Sten		0,55	0,52		Hörnsten
221	Sten		0,83	0,65		Hörnsten
221	Sten		0,55	0,22		Hörnsten
221	Sten		0,3	0,25		Hörnsten
222	Område	Stensträng.	18	1,5		Stensträng mellan åker och gårdstun. Bitvis resta stenar.
223	Område	Stensträng/stenmur	28	1		stensträng/stenmur i områdets västligaste del. Avgränsar effektivt mot slätt ner mot vattnet i väster. Muren är närmare 30m lång och har en bredd som varierar mellan 0,8 i de delar där den förefaller raserad eller urplöckad och 1,10 där den är mest välbevarad. Stenarna är av blandad typ, merparten gråsten. I den södra delen är karaktären nästan skalmursaktig med tydliga stenar stående på kant med en fyllning av mindre, knappt handbollsstora stenar. Muren hägnar in en mindre stenröjd yta på "baksidan" av ladugården.
224	Brunn		1,3	1,3		Brunn överläckt av modernt brunnslock i betong, 130cm i diam.
225	Område		3	2		stensträng, lägre förlängning till stensträngen 223. denna är flackare, tycks utfallen mot norrsidan. Oregelbunden form ca 3x2 m. Muren består huvudsakligen av mindre stenar överväxta av mossa. I dess avslut mot öster ligger sedan brunnen.

ID	Kontexttyp	Undertyp	Längd (m)	Bredd (m)	Djup/Tjocklek (m)	Beskrivning & Tolkning
226	Röjningsröse		11	6,5		Röse med delvis kantkedja. Mycket småsten i toppen. Mycket vållagad.
227	Röjningsröse		2	1,5		Mycket litet men väl samlat. Ganska övertorvat.
228	Röjningsröse		3,5	3,5		Kraftigt övertorvat röse. Flackt. Indikerar äldre påverkan?
230	Röjningsröse		6	3,4		Skeppsformat röjningsröse. En del större sten.
231	Röjningsröse		10,5	2,4		Limpa av jord och sten. Känns ung. En del av ett betongrör ligger i Istra delen.
232	Störning	Stentipp	10	6		Stentipp. Ev sten från åkerrojning.
233	Sten	Stenrad	0,38	0,28		Stenrad
233	Sten	Stenrad	0,43	0,32		Stenrad
233	Sten	Stenrad	0,5	0,26		Stenrad
233	Sten	Stenrad	0,37	0,36		Stenrad
234	Sten (topo)	Stenblock	2,54	2,28		Stenblock
235	Sten	Stenrad	0,55	0,18		Sten ingår i möjlig konstruktion intill gränsmarkeringsmuren och torpgrunden.
235	Sten	Stenrad	0,54	0,36		Sten ingår i möjlig konstruktion intill gränsmarkeringsmuren och torpgrunden.
235	Sten	Stenrad	0,65	0,55		Sten ingår i möjlig konstruktion intill gränsmarkeringsmuren och torpgrunden.
235	Sten	Stenrad	0,46	0,42		Sten ingår i möjlig konstruktion intill gränsmarkeringsmuren och torpgrunden.
236	Område	Sandtäkt	8	6		Område som förefallar ha anänts som sandtäkt.
240	Lager	Avfallslager	3	2,4	0,75	Övre lager i potentiell källare bestående av multnade löv, sten, tegel, glasskärvor och flaskor av olika slag. Dumpmassor/skråphög. I massorna hittades också ett 5-öres mynt från 1953 och resterna av en trehjulning från 50-60-tal.

ID	Kontexttyp	Undertyp	Längd (m)	Bredd (m)	Djup/Tjocklek (m)	Beskrivning & Tolkning
241	Lager	Raseringslager	0,5	0,15	0,42	Raseringslager påträffat invid det sydöstra hörnet i källaren. Lagret bestod av kompakt gråbrun jord, kraftigt påverkad av kalkbruk och med flera större bitar tegelsten inblandat. Liggande i lagret påträffades också två stenar som sannolikt suttit i muren.
243	Lager	Fyllning	2	1	0,2	Lager med sten och moränsand. Stenen var ca 0,2-0,4 meter stora. Del av lagret forrsätter in under spisen K244. Lagret förefaller vara en del av trossbotten. I fyllningen fanns en hel del tegelstenar och tegelbitar.
244	Ugn	Spisröse	1	0,2	0,6	Del av spisröse. Består av tillhuggna stenar, ca 0,2-0,3 meter stora.
246	Område	Trappsten	1,4	0,6		Område med sten vilket skulle kunna vara delar till en möjlig ingång i huset från denna sida.
248	Lager	Golvlager	1,03	0,54		Golvlager i källare. Tar vid ca 1.20 m under omgivande markyta. Lagret består av hårt packad, gråbrun sand med inslag av kalkbruk. Det går tydligt in under källarens stenkädda väggar varför det kan vara möjligt att golvet tillkommit före murarna.
250	Ruta		0,5	1,1	0,28	Ruta grävd i raseringslager.
251	Ruta		0,7	0,5	0,2	Ruta lagd i direkt anslutning till yttre kantstenar i husgrundens södra långsida. Förhållandevis grunt torvlager, därunder ett sandigt matjordslager med inslag av rötter. Cirka 0,1 m ner dyker ett lager bestående av mindre tegelbitar, delar av takpannor, kalkbruk och spik upp. I samma lager hittades några bitar tunt glas och en liten bit läder.
252	Lager	Raseringslager	1,1	0,5	0,28	Raseringslager bestående av tegelkross, bruk och lite fönsterglas.
253	Ruta		0,5	0,5	0,3	Ruta grävd i anslutning till husgrundens västra kortsida. Tjockt humuslager ca 0,15 meter, därefter sandigt matjordslager med inslag av tegel, kalkbruk och småsten. I detta lager kom mot botten och anslutande till den undre sterilen ett antal fynd: två bitar bränt ben, en skärva gulvit keramik, en bit glaserad keramik i gul lera, en bit keramik med blågrå skiftande glasyr. denna tycks vara en fot till något kärl.

Bilaga 5. Schaktbeskrivning

Schaktbeskrivning

ID	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Fyllningstyp	Beskrivning & Tolkning
203	2,7	1,8	1,08	Matjord	Schakt förlagt till den södra delen av husgrunden, strax norr om källaringången. i östra delen framkom lagd mur i N-S riktning. Fyllningen i schaktet bestod av matjord med kraftig inblandning av större sten. Vid 1,08 m avslutades undersökningen då karaktären var mycket lik det som framkommit tidigare i första schaktet. Här grävdes alltså inte källsren till botten. Inga fynd.
211	2	2	0,9		Djupschakt grävt i potentiellt dräneringslager strax öster om källarmuren. Syftet var att försöka spåra en ev entré mitt på husets långsida och fundament till denna. Dräneringslagret bestod av förhållandevis likartade stenar ca 0,2-0,3 m i diameter glest liggande i humös jord med mycket rötter. stenarna ligger ganska löst packade och rasar när maskinen lyfter. I östra kanten framkom jordfast större stenblock som också tycks utgöra avgränsning för stenpackningen. Svårt att hitta riktig botten på stenlagret men mot 0.9 m blir lagret sandigare och mer inslag av naturlig sten påträffas. Inga daterande fynd, endast små inslag av tunt fönsterglas och små bitar tegel.
213	12,8	8,6			Det område som schaktats av för undersökningen.
214	5,2	2	1,6	Matjord	Djupschakt i källarens N del. Fyllningen bestod av matjord och mycket sten, 1,8-0,2 meter stora. Mot botten framkom olika lager av trä, K206, 210.
216	6	1	0,3	Sand	Schakt förlagt norr om husgrund, ca 6×1m. Matjordslager med inslag av sten och rötter; knappt 0,10m djupt. Under detta vidtar morän tämligen snabbt. Grov rödbrun sand med en del större sten. Inga fynd eller anläggningar
237	2	1	0,42	Sand	Norra delen av undersökningsområdet. Matjordslagret var ca 0,27 meter tjockt. Ligger i kanten av trolig sandtäkt. Inget av antikvariskt intresse.
238	2,22	1	0,1	Sand	Tunnt matjordslager, ca 0,09 meter. Inget av antikvariskt intresse.
239	3	1	0,3	Sand	Ca 0,2 meter tjockt matjordslager. Relativt mycket sten, 0,05-0,3 meter stora.
242	2	1	0,8	Sand	Schakt i spisröse. Mycket raseringsmassor från spisen. En ursprunglig del av spisen framkom i den inre delen av schaktet. Botten som låg inom husgrunden bestod av 0,2-0,4 meter stora stenar som verkade vara en del av trossbotten.
245	1,2	0,8	0,25		Schakt lagt i tvärsnitt över yttre mur mot källarmur. I ytan ett par synliga stenar liggande i torvlagret. Innanför den yttre murstenen finns ett spritt lager med mindre stenar, ej lagda i band utan mer karaktär av fyllnadsmaterial. Runt om ett poröst jordlager med inslag av sand och rötter.
247	2	0,8	1,2		Djupschakt längs södra och östra murarna i husgrund för att fastställa potentiell källare. det

ID	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Fyllningstyp	Beskrivning & Tolkning
249	1,1	1,5	0,09	Sand	<p>övre lagret (240) ner till 0,75m består av recent avfall. i källarens sydöstra hörn möter ett raseringslager (241) bestående av kompakt gråbrun sand med inslag av kalkbruk och tegel samt ett antal stenar som kan ha varit del av muren. Botten på källaren tycks vara nådd vid 1,20 m där ett troligt golvlager (248) av stampad jord möter. Hela vägen igenom har lagren kraftiga rotgenomslag från de omgivande träden och vegetationen.</p> <p>Torven avtagen med maskin. Vorttafning av sten till anragen ingång. I botten kom raseringsmassor med tegel och bruk.</p>



Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

